

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

LJUDSKA PRAVA I GDPR

-MASTER RAD-

Kandidat/kinja: Emina Subašić

Mentor: doc.dr. Emir Vajzović

Broj indeksa: 692/II-SPS

Sarajevo, januar 2021. godine

SADRŽAJ

UVOD.....	5
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI DIO RADA.....	6
1.1. Problem istraživanja.....	6
1.2. Predmet istraživanja.....	6
1.3. Ciljevi istraživanja.....	7
1.3.1. Naučni ciljevi istraživanja.....	7
1.3.2. Društveni ciljevi istraživanja.....	7
1.4. Sistem hipoteza.....	7
1.4.1. Generalna hipoteza istraživanja.....	7
1.4.2. Posebne hipoteze istraživanja.....	8
1.5. Način istraživanja.....	8
1.6. Kategorijalno-pojmovni sistem.....	9
2. REGIONALNI SISTEMI ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA	13
2.1. Sistem ljudskih prava.....	14
2.1.1. Ljudska prava prve generacije.....	14
2.1.2. Ljudska prava druge generacije.....	15
2.1.3. Ljudska prava treće generacije.....	15
2.2. Sistem ljudskih prava Vijeća Europe.....	17
2.3. Europske institucije i tijela za ljudska prava	20
2.3.1. Vijeće Europe.....	20
2.3.2. Europska unija.....	21
2.3.3. Organizacije za sigurnost i saradnju u Europi (OSCE).....	22
2.3.4. Europski sud za ljudska prava.....	24
2.4. Ostali regionalni i drugi sistemi ljudskih prava.....	25
2.4.1. Međuamerički sistem ljudskih prava (Sjeverna i Južna Amerika).....	25
2.4.2. Afrički sistem ljudskih prava.....	27

3. ZAŠTITA LIČNIH PODATAKA (GDPR)	30
3.1. Šta je GDPR?.....	32
3.2. Principi zaštite ličnih podataka.....	33
3.3. Kako GDPR štiti pojedince i ljudska prava?.....	35
3.4. Koliko su jasna prava i dužnosti prema GDPR-u?.....	37
3.5. Koje probleme GDPR neće moći riješiti?.....	38
3.5.1. Pravila o međunarodnom prijenosu podataka.....	39
3.6. Kakav će efekat GDPR imati van EU?.....	41
3.7. Kakav će uticaj GDPR imati na slobodu izražavanja?.....	42
3.8. Šta još treba učiniti za zaštitu podataka i prava na privatnost?.....	43
3.9. Službenik za zaštitu podataka.....	44
3.10. Kazne u okviru GDPR.....	46
4. LJUDSKA PRAVA U DIGITALNOM DOBU	48
4.1. Stanje.....	49
4.2. Izazovi.....	51
4.3. Perspektive.....	52
5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	54
6. LITERATURA	56
7. PRILOG	59
8. SKRAĆENICE	64

"Najveća snaga kulture ljudskih prava izvire iz znalačkih očekivanja svakog pojedinca. Odgovornost za zaštitu ljudskih prava počiva na državama. No, razumjevanje, poštovanje i očekivanja vezana za ljudska prava od strane svake pojedine osobe jesu ono što ljudskim pravima daje njihovo dnevno tkivo, njihovu svakodnevnu otpornost."

SERGIO VIEIRA DI MELLO
VISOKI PREDSTAVNIK UN ZA LJUDSKA PRAVA, 2003.

Ovaj rad posvećujem svojim roditeljima

UVOD

Ljudska prava su u svim područjima osnova mirnog zajedničkog suživota, kako u međunarodnoj, tako i u nacionalnoj politici, u mjestu gdje stanujemo ili u porodici. Ova prava tiču se svakog pojedinca i zagarantovana su svakome. Jedan od najvažnijih zadataka savremenog društva jeste upoznavanje i promovisanje ljudskih prava. Pojedinaac ima pravo da neometano uživa zajamčene slobode i prava, da od države traži da se uzdržava od miješanja u ovu autonomnu sferu pojedinca, da stvara uslove za ostvarivanje tih sloboda i prava i da osigura njihovu efikasnu zaštitu. Po svojoj prirodi ovo su individualna prava, koja pripadaju čovjeku i građaninu kao pojedincu. Budući da su zajamčena najvišim pravnim aktom svake države, ljudska prava su ustavna kategorija. Zbog svog značaja i karaktera univerzalne vrijednosti, ljudska prava stekla su i međunarodni značaj. To se ogleda, ne samo u sve većem broju međunarodnih konvencija i drugih dokumenata kojima se uspostavljaju međunarodni standardi u ovoj oblasti, nego se uspostavljaju sve efikasniji međunarodni mehanizmi za njihovu zaštitu. Tu, između ostalih, spadaju: Komitet Ujedinjenih nacija za ljudska prava, institucije Evropske unije i Vijeća Evrope. U tom smislu, svrha ovog istraživačkog rada je da nas pobliže upozna sa osnovnom problematikom vezanom za ljudska prava kao i zaštitom ličnih podataka. Pokušaćemo dati odgovore na neka od sljedećih pitanja: šta podrazumijeva sistem ljudskih prava, ko nadgleda ljudska prava, također velik iskorak u području zaštite osobnih podataka i informacione sigurnosti predstavlja upravo donošenje nove "Opće uredbe o zaštiti podataka *Evropske unije (GDPR) 2016/679* Evropskog parlamenta i Vijeća od 27. aprila 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka, te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EC, kojom se reguliše zaštita podataka i privatnost lica unutar Evropske unije, a donosi i propise vezane za iznošenje podataka u treće zemlje" (Agencija za zaštitu ličnih podataka u BiH, (AZLPBiH). 2013), kao i druga pitanja vezana za njen rad i zakonito funkcionisanje GDPR-a. Ovaj istraživački rad će se bazirati na cilj usvajanja GDPR-a kao i na probleme sa kojima se susreće GDPR.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI DIO RADA

1.1. Problem istraživanja

Lepeza kršenja ljudskih prava i sloboda veoma je široka. Praktično ne postoji ni jedno pravo koje se na različite načine ne ugrožava. Brojni su primjeri kršenja ličnih prava u postupku lišavanja slobode, očuvanja integriteta i dostojanstva ličnosti, pa i u sudskim postupcima. Velik iskorak u području zaštite osobnih podataka i informacijske sigurnosti predstavlja upravo donošenje nove Opće uredbe o zaštiti podataka Evropske unije (GDPR). Problem sa kojim se ova regulativa suočava su zemlje koje nisu u Evropskoj uniji i koje imaju svoje zakone o ljudskim pravima tj. ne podudaraju se sa važećim principima GDPR-a. S tim u vezi GDPR ne može provesti svoju proceduru zaštite ljudskih podataka u potpunosti. Također se stvorio problem prenosa ličnih podataka EU-a u SAD zbog različitosti principa GDPR-a i zaštite ličnih podataka. Evropska unija kroz GDPR pokušava riješiti izazove o mogućoj zloupotrebi podataka koji se generišu kroz elektronske mreže.

1.2. Predmet istraživanja

Na osnovu prepoznatog problema istraživanja, dolazi se do predmeta istraživanja. Shodno tome predmet ovog istraživanja je analiza zaštite ličnih podataka (GDPR) kroz regionalni sistem zaštite ljudskih prava i sigurnosti, što podrazumjeva zemlje članice EU i one koje nisu u EU. GDPR štiti sve što čovjek ostavlja u digitalnom obliku, sve digitalne tragove koji mogu otkriti intimne detalje njihovih pokreta i aktivnosti. Nastoji da svojim podacima ograniči zloupotrebu upada u privatni život ljudi i omogućava kontrolu nad njihovim ličnim podacima uključujući i one informacije koje im prenose, kako se koriste i s kim ih dijele. Lični podaci mogu se prikupljati i obrađivati samo u skladu sa svrhom za koju su namjenjeni i to u najmanjem mogućem obimu, pri čemu moraju biti zaštićeni od svih oblika zloupotrebe.

1.3. Ciljevi istraživanja

Sve postojeane aktivnosti i ljudske djelatnosti se odvijaju s određenim i konkretnim ciljem. Shodno ovome može se reći da se svako konkretno naučno istraživanje odvija s određenim ciljem, a taj cilj je rješenje nekog datog problema koji je definiran kao predmet istraživanja. Ako govorimo o ciljevima naučnog istraživanja, razlikujemo naučni i društveni cilj istraživanja. Naučni ciljevi su oni ciljevi koji se odnose na "sticanje naučnog saznanja određenog obima i nivoa" dok bi društveni ciljevi bili oni ciljevi koji su "usmjereni na dobrobit ljudi". (Termiz, 2009:220)

1.3.1. Naučni ciljevi istraživanja

Naučni ciljevi istraživanja, teže ka naučnim saznanjima, naučni ciljevi ovog istraživanja odnose se na potrebu naučnog saznanja o GDPR-u. Cilj istraživanja, jeste da se na osnovu adekvatne literature koja se bavi ovim problemom, dosadašnjih istraživanja ukaže na budućnost GDPR-a, odnosno da li će GDPR i dalje ostati ključna praksa EU u osiguravanju međunarodne zaštite ličnih podataka uz često nebrojene poteškoće.

1.3.2. Društveni ciljevi istraživanja

Društveni ciljevi istraživanja, odnositi će se na informisanje društva o GDPR-u, njihovim principima, njihovoj budućnosti i razvoju. Tako da ovaj rad može doprinijeti novim znanjima i novim korisnim informacijama, koje bi bile smjernice za zaštitu ličnih podataka.

1.4. Sistem hipoteza

1.4.1. Generalna hipoteza istraživanja

Generalna hipoteza je: Uredba o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka (GDPR) je od suštinskog značaja za zaštitu ljudskih prava i sloboda u kontekstu digitalne transformacije društva.

1.4.2. Posebne hipoteze istraživanja

1. Opća uredba o zaštiti podataka Evropske unije pojačat će zaštitu osobnih podataka i osigurati dosljednost takve zaštite širom Evropske unije.
2. Opća uredba o zaštiti podataka Evropske unije poboljšat će ličnu privatnost širom EU.
3. Opća uredba o zaštiti podataka Evropske unije jedan je od najjačih i najcjelovitijih pokušaja globalne regulacije prikupljanja i upotrebe osobnih podataka od strana vlada i privatnog sektora.
4. GDPR će potaknuti ostale zemlje na poboljšanje zaštite osobnih podataka ljudi.
5. Odredbe koje sadrži GDPR i ranije su postojale na nacionalnom nivou, ali su sada objedinjene i pojačane i predstavljaju jedinstven okvir koji se primjenjuje u svim zemljama članicama EU.
6. GDPR ima utjecaj ka globalnoj zaštiti ličnih podataka.

1.5. Način istraživanja

Opštenaučne metode koje će biti korištene u ovom istraživanju su:

1. Hipotetičko - deduktivna opštenaučna metoda
2. Analitičko - deduktivna
3. Komparativna metoda

Metode pribavljanja podataka. U okviru ovog istraživanja, koristiti ćemo jednu metodu pribavljanja podataka, **metodu analize sadržaja dokumenata.**

1.6. Kategorijalno-pojmovni sistem

Osnovni pojmovi koji proizilaze iz naslova teme i koji čine teorijsku osnovu istraživanja su:

1. Ljudska prava - Su prava koja su svakom pojedincu zagantovana i propisana Ustavom, međunarodnim ugovorima ili konvencijama kao i zakonima, koja su kao takva neotuđiva svakom pojedincu samim njegovim rođenjem. Aneks 6 Ustava BiH proklamira Sporazum o ljudskim pravima gdje se svim osobama na području BiH osigurava najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući i prava i slobode osigurane Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te njenim Protokolima. U dokumente OUN-a o ljudskim pravima spadaju: "Konvencija o ropstvu (1926), Konvencija o prinudnom radu (1930), Konvencija o suzbijanju trgovine punoljetnim ženama (1933), Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka (1948), Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948), Konvencija o statusu izbjeglica (1951), Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva (1954), Skup minimalnih prava o postupanju sa zatvorenicima (1955), Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i institucija i prakse slične ropstvu (1956), Konvencija o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvjete (1960), Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1965), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodna konvencija o ukidanju i kažnjavanju zločina aparthejda (1973), Konvencija eliminiranja svih oblika diskriminacije žena (1979), Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (1984), Konvencija UN o pravima djeteta (1990), Deklaracija UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina (1992) itd."(Beridan, 2001:193) Kad smo univerzalnost ljudskih prava postigli kao opšti konsenzus u svijetu, uspijevamo se ka civilizaciji ukoštati sa novim izazovima koje na prije svega nameće digitalna transformacija društva.

2. GDPR/ Opća uredba o zaštiti podataka -Je novi Generalni propis o zaštiti podataka Europske unije nazvan Opća uredba o zaštiti podataka. "Uredba (EU) 2016/679Europskog parlamenta i Vijeća od 27. aprila 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka, te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EC, kojom se reguliše zaštita podataka i privatnost lica unutar Europske unije, a donosi i propise vezane za iznošenje podataka u treće zemlje".(AZLPBiH,2013.) Glavni ciljevi GDPR-a su vratiti građanima nadzor nad njihovim ličnim podacima i pojednostaviti regulatorno okruženje za

međunarodne kompanije ujednačavanjem propisa u cijeloj Uniji. "Stupanjem GDPR-a na snagu prestaje važiti Direktiva 95/46/EC, a nakon prelaznog razdoblja od dvije godine sve zemlje članice EU dužne su od 25.05.2018. primjenjivati Uredbu."(AZLPBiH,2013.)

3. Lični podaci - Prema definiciji iz Opće Uredbe o zaštiti podataka EU su svi podaci koji se odnose na pojedinca čiji je identitet utvrđen ili se može utvrditi. "Pojedinac čiji se identitet može utvrditi jest lice koje se može identifikovati direktno ili indirektno, naročito uz pomoć identifikatora kao što su ime, identifikacioni broj, podaci o lokaciji, mrežni identifikator ili uz pomoć jednog ili više faktora svojstvenih za fizički, fiziološki, genetski, mentalni, ekonomski, kulturni ili socijalni identitet tog pojedinca."(AZLOBiH,2013) Jednostavnije rečeno to su: ime i prezime, identifikacioni broj, slika, glas, adresa, broj telefona, IP adresa, historija bolesti, ako takvi podaci mogu dovesti do direktnog ili indirektnog identificiranja pojedinca.

4. Zaštita podataka i privatnost na internetu- Pravila Evropske unije o zaštiti podataka garantuju zaštitu vaših ličnih podataka svaki put kada se oni prikupljaju, Npr: kad kupite nešto na internetu, prijavite se na konkurs za posao ili podnesete zahtjev za kredit banke. "Primjenjuju se i na preduzeća i organizacije (javne i privatne) u EU-u i one koji imaju sjedište izvan EU-a pružaju robu ili usluge u EU-u, poput Facebooka i Amazona, svaki put kada ta preduzeća traže ili ponovo upotrebljavaju osobne podatke pojedinaca u EU-u.Nije važno u kojem su formatu podaci. Bilo da su u elektroničkom ili papirnatom obliku, kad god se pohranjuju ili obrađuju podaci u kojima vas se izravno ili neizravno može identificirati kao pojedinca, moraju se poštovati vaša prava na zaštitu podataka."(Europska unija,2020)

5. Vijeće Europe - Je organizacija za zaštitu ljudskih prava sa sjedištem u Strasbourgu koja obuhvaća 47 država članica od kojih su 27 članice Evropske unije. Vijeće Europe zagovara "slobodu izražavanja i slobodu medija, slobodu okupljanja, jednakost te zaštitu manjina. Pokrenulo je kampanje o pitanjima kao što su zaštita djeteta, on-line govor mržnje te prava Roma, najveće manjine u Europi. Vijeće Europe pomaže državama članicama u borbi protiv korupcije, terorizma i provođenju nužnih reformi pravosuđa".(Vijeće Europe, 2020)

6. Europska unija -Je politička i gospodarska unija koja ima 27 država članica. Njezini građani dijele valutu, jedinstveno tržište te zajedničku povijest i kulturu. "Europska unija začeta je nakon Drugog svjetskog rata. Sve je počelo poticanjem gospodarske saradnje. Vjerovalo se da će zemlje koje međusobno trguju postati gospodarski ovisne jedna o drugoj i zbog toga vjerojatno izbjegavati sukobe. Tako je 1958. nastala Europska ekonomska zajednica (EEZ), u okviru koje je u početku pojačana gospodarska suradnja šest zemalja: Belgije, Njemačke, Francuske, Italije, Luksemburga i Nizozemske."(Europska unija,2020) Ujedinjena Kraljevina je 31. januara 2020. istupila iz Europske unije."Ono što je započelo kao isključivo gospodarska unija razvilo se u organizaciju koja obuhvata brojna područja politike, od klimatskih pitanja, zaštite okoliša i zdravlja do vanjskih poslova i sigurnosti te pravosuđa i migracija. To se odrazilo u promjeni imena iz Europske ekonomske zajednice (EEZ) u Europsku uniju (EU) 1993. godine."(Europska unija,2020)

7. Evropski sud za ljudska prava - Je međunarodni sud sa sjedištem u Strazburu. Osnovan je 1959. godine, reformisan 1998. godine, kada je došlo do spajanja Komisije¹ i Suda². Evropski sud za ljudska prava "razmatra tužbe o povredi prava utvrđenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1953.) te donosi odluke po tužbama. Sud za ljudska prava je stalna institucija unutar Vijeća Evrope, a u njegovoj su nadležnosti sve aktivnosti vezane uz određeni spor, tj. od zaprimanja do donošenja odluke po tužbi, koja je obavezujuća za dotičnu državu. Tužbu Europskom sudu za ljudska prava mogu podnijeti pojedinci ili skupine pojedinaca, te jedna država protiv druge države potpisnice Konvencije."(Direkcija za evropske integracije,2010.) "Broj sudija je jednak broju zemalja članica Vijeća Evrope koje su ratifikovale Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sudije Evropskog suda za ljudska prava djeluju samostalno i ne predstavljaju nijednu zemlju." (Lalović i dr.,2009:23) Bosna i

¹ Uloga Komisije EU je da promiče opći interes EU-a predlaganjem i provođenjem zakonodavstva te provođenjem politika i izvršavanjem proračuna EU-a. (Za više vidi: https://europa.eu/europeanunion/about-eu/institutions-bodies/european-commission_hr) Pristupljeno:13.11.2020.

² Uloga Suda EU je da osigura pravo EU-a da se jednako tumači i primjenjuje u svim zemljama EU-a, osigurava da zemlje i institucije EU-a poštuju pravo EU-a. Također, sud donosi odluke u postupcima koji su pokrenuti pred njime. (Za više vidi:https://europa.eu/european-union/about-eu/institutionsbodies/court-justice_hr) Pristupljeno: 13.11.2020.

Hercegovina je ratificirala Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda 12. 7. 2002. godine i time prihvatila nadležnost Europskoga suda za ljudska prava.

8. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda - Konvencija, kojom se osniva Sud za ljudska prava i koja objašnjava način njegovog funkcionisanja, sadrži listu prava i garancija koje priznaje svaka država članica.(U daljem tekstu: Evropska konvencija o ljudskim pravima-ECLJP.) Cilj Vijeća Evrope je da se ostvari veće jedinstvo među njegovim članicama i da je jedan od načina postizanja tog cilja očuvanje i daljnje provođenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, potvrđujući ponovo svoju duboku vjeru u one osnovne slobode koje čine temelje pravde i mira u svijetu, a koje se s jedne strane najbolje štite stvarnom političkom demokracijom a s druge zajedničkim shvaćanjem i poštivanjem ljudskih prava o kojima ovise.

9. Povelja UN - Promoviše prava čovjeka, dostojanstvo i vrijednost čovjekove ličnosti i ravnopravnost muškaraca i žena. "Zabranjena je diskriminacija i države članice su obavezane na poštovanje ljudskih prava i sloboda, kao osnova ekonomskog razvoja, mira i međunarodne bezbjednosti. Nastavljajući pravnu tradiciju bivše Jugoslavije, ove obaveze je preuzela Bosna i Hercegovina, kao članica UN od 22.maja 1992.godine". (Lalović i dr., 2009:85)

10. Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi /OSCE - Sa "57 država učesnica u Sjevernoj Americi, Evropi i Aziji, OSCE - Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju - najveća je svjetska regionalna sigurnosna organizacija. OSCE radi na stabilnosti, miru i demokratiji za više od milijardu ljudi, kroz politički dijalog o zajedničkim vrijednostima i kroz praktični rad koji ima za cilj trajnu promjenu. Organizacija koristi sveobuhvatan pristup sigurnosti koji obuhvaća političko-vojne, ekonomske i ekološke i ljudske dimenzije. Kroz ovaj pristup, i svojim inkluzivnim članstvom, OSCE pomaže u premošćivanju razlika i izgradnji povjerenja između država saradnjom na prevenciji sukoba, upravljanju krizama i postkonfliktnoj rehabilitaciji."(OSCE,2020)

2. REGIONALNI SISTEMI ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA

Uz opšte instrumente³ zaštite ljudskih prava razvili su se i regionalni sistemi⁴ ljudskih prava koji obično obezbjeđuju više standarde prava i njihove primjene. Prednost regionalnih sistema je u tome što omogućuju efikasnije razmatranje predstavki i tužbi. "Regionalni sudovi donose obavezujuće odluke i mogu naložiti naknadu štete, a komisije za ljudska prava izdaju preporuke koje države uglavnom shvataju ozbiljno. Zahvaljujući njihovom djelovanju, nastaju „vodeći slučajevi“ za tumačenje i pojašnjavanje odredaba instrumenata za ljudska prava, a takođe dolazi i do promjena nacionalnih zakona radi usklađivanja s međunarodnim obavezama ljudskih prava. Osim toga, regionalni sistemi uglavnom su osjetljiviji na kulturna i vjerska pitanja, ako za to postoje valjani razlozi."(Benedek i Nikolova,2005:31). "Iako se međunarodno priznati regionalni sustavi uspostavljaju i razvijaju s izravnim osloncem na regionalne instrumente, oni u potpunosti slijede važeće odredbe i duh Opće deklaracije o ljudskim pravima i drugih temeljnih dokumenata Ujedinjenih naroda"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:46).

Slika br. 1. Međunarodni dan ljudskih prava - 10. decembar.

Preuzeto sa: <http://sos-rijeka.org/10-prosinac-medunarodni-dan-ljudskih-prava/>

³ Opšti instrumenti zaštite ljudskih prava su : UN, Vijeće sigurnosti, Vijeće za zaštitu ljudskih prava, Brojni odbori, Ured Visokog povjerenika za ljudska prava. (Sahadžić,2011:248). Pristupljeno:13.11.2020.

⁴ Regionalni instrumenti su: Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda, Američka konvencija o ljudskim pravima, Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, 1953...(Sahadžić,2011:251). Pristupljeno:13.11.2020.

2.1. Sistem ljudskih prava

Prema vremenu nastanka ljudska prava J. Bakšić-Mutaftić dijeli na: prava prve generacije, prava druge generacije i prava treće generacije. Ovako usvojena podjela za pristalice jedinstvene koncepcije uređenja ljudskih prava, shvaćena je samo kao uvjetna podjela koja metodološki olakšava pristup i obradu pojedinih vrsta prava. Prava prve, druge i treće generacije su odvojena kako bi se precizno moglo znati šta su prava a šta političke težnje. Dakle, ne radi se o razvoju ljudskih prava nego o dopunjavanju kataloga ljudskih prava željama, težnjama i političkim ciljevima. Koncept Kataloga ljudskih prava u UN usvaja prvi, široko postavljen koncept, ali se u reguliranju mjere zaštite nejednako odnosi prema različitim ljudskim pravima. (Bakšić-Muftić, 2002:183)

2.1.1. Ljudska prava prve generacije

Građanska ili politička prava pripadaju klasičnim, najstarijim, odnosno ljudskim pravima prve generacije. Oblik i vrsta ovih prava, na način koji su prihvaćena u Katalogu ljudskih prava Ujedinjenim nacijama, nastala su i razvijala se unutar zapadnoevropske povijesti, što ne znači da su vrijednosti koje se njima štite bile nepoznate i nezaštićene u ostalim povijesnim kulturno-civilizacijskim krugovima, možda samo izražena na drugačiji način. (Bakšić-Muftić, 2002:183). "Ljudska prava prve generacije javila su se u procesu oslobađanja društva od feudalnog režima. Radi se o onim ljudskim pravima i slobodama koje su značile stvaranje ograda samovolji državne vlasti koja je bila karakteristična za period srednjeg vijeka. Ljudska prava prve generacije najskladnije su izražena u Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine, koja se javila u procesu Francuske revolucije i koja je trebalo da naznači najvažnije karakteristike položaja čovjeka u državi kakva se stvorila na razvalinama srednjeg vijeka. Ljudska prava koja je sadržavala Deklaracija iz 1789. godine, označila su neka najbitnija "prirodna i neotuđiva" prava čovjeka kao što su sloboda, vlasništvo, sigurnost i otpor ugnjetavanju" (Sadiković, 2006:9). Najveći broj ljudskih prava koja su proklamirana u tim dokumentima služili su kao osnov baze izgradnje demokratske i pravne države i naravno, položaju pojedinca u toj državi. Ljudska prava prve generacije "svojim sadržajem uglavnom su usmjerena na zaštitu prava pojedinca i odnose se na temeljne vrijednosti: zaštitu života, fizičkog, psihičkog i moralnog integriteta ljudske ličnosti, na prostor slobode zaštićen od neovlaštenog i nezakonitog uplitanja trećih lica i same države, pravo slobodnog ispoljavanja ličnosti i skup

političkih prava koja sugeriraju demokratski oblik državnog uređenja, vladavinu prava i sistem u kojem je zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda građana neodvojiv dio pravnog poretka" (Bakšić-Muftić,2002:183).Klasična politička prava bila su potrebna da se pojedinac zaštiti od samovolje državnih vlasti. "Ujedno, ta ljudska prava omogućila su uspostavljanje i funkcioniranje moderne predstavničke i neposredne demokratije kao što su sloboda udruživanja, izražavanja misli, odredbi o suverenosti naroda, podjeli vlasti itd. Nije se dakle radilo samo o tome da se formalno ističu prava pojedinca, nego da se istaknu i osnovni principi izgradnje demokratske države koja će biti u stanju da zaštiti ta ljudska prava. Ljudska prava koja je proklamirala Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1948. godine, poslužila su kao osnov izgradnje i usavršavanja, kako sistema ljudskih prava tako i sistema njihove zaštite. Upravo zato, nije teško uočiti da su ljudska prava Deklaracije u velikoj mjeri prisutna i u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava iz 1950. godine i koja su poslužila kao temelj za razvoj moderne državnosti i demokratije u Evropi"(Sadiković,2006:9).

2.1.2. Ljudska prava druge generacije

Ekonomska, kulturna i socijalna prava nazivaju se ljudskim pravima druge generacije. Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka proklamirala je, uz zapažen spisak klasičnih političkih prava, i značajan broj tzv. socijalnih i ekonomskih prava. Na taj način "Univerzalna deklaracija izrazila je nastojanja čovjeka novijeg doba da uz političku, osigura i svoju ekonomsku poziciju. To je bio period kada je sa historijske političke scene nestajala liberalna država koja je bila označena sloganom: «Lasserfaire, lasserpasser», i kada je sve veći značaj imala moderna «intervencionistička država» koja je svoju aktivnost prostirala i na područje ekonomskog i socijalnog života"(Sadiković,2006:10).U Katalogu ljudskih prava Ujedinjenih nacija razumjevaju se, kao kvalitativna dopuna sadržaja pojma ljudskih prava koja pripadaju čovjeku kao biću, slobode koje treba da realiziraju punoću svoje egzistencije. "Primjetno je, međutim, da je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava obuhvatila samo uglavnom politička ili klasična politička prava, dok je praktično izostavila sva ona ljudska prava i slobode Deklaracije iz 1948. godine koja su imala socijalno-ekonomski karakter. Ovakav prilaz autora Konvencije proizilazi iz njihove opredjeljenosti da putem Evropske konvencije obuhvate samo ona ljudska prava i slobode koje je moguće zaštititi i realizirati"(Sadiković,2006:10). Socijalna i

ekonomska prava su izostavljena prije svega zato što države nisu bile u stanju da osiguraju njihovu zaštitu u trenutku usvajanja Konvencije. "Evropska povelja o ljudskim pravima sadrži samo građanska i politička prava i njihovu zaštitu. Međutim, pored ovog u regionalni sistem unapređenja i zaštite ljudskih prava uvrštena je Evropska socijalna povelja⁵ tako da ekonomska, socijalna i kulturna prava i kroz regionalne sisteme dobivaju priznanje i zaštitu"(Bakšić-Muftić,2002:223). Međutim, shodno evolucionističkom karakteru Konvencije, ostavljena je mogućnost da se Konvencija neprestano obogaćuje novim ljudskim pravima uporedo sa razvojem ekonomskih i drugih mogućnosti država da ta ljudska prava zaista i ostvare. "Autori konvencije jasno su naglasili da oni ne prihvataju iluzorna i apstraktna prava, nego samo ona ljudska prava koja mogu biti efikasno i potpuno zaštićena. Tokom vremena došlo je do izvjesnih promjena u ovom pogledu. Evropska konvencija je obogaćena izvjesnim brojem ekonomskih i socijalnih prava, putem protokola koji su, tokom proteklih pet decenija, bili usvajani i dodavani Konvenciji kao sastavni dio Konvencije. Tako je došlo do toga da su proklamovani pravo na imovinu, obrazovanje i slično"(Sadiković,2006:10).

2.1.3. Ljudska prava treće generacije

Teorijska debata koja je pokrenuta uključivanjem ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava u katalog ljudskih prava, nastavljena je i u slučaju uvrštavanja kolektivnih prava koja se razumijevaju kao prava treće generacije. "Ljudska prava treće generacije koja uglavnom obuhvataju različita kolektivna prava, nisu uopće sadržana u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava. Iako je neosporno da je Evropa kontinent multinacionalnih država, i da u svakoj od evropskih manjina žive određene nacionalne manjine"(Sadiković,2006:10). Pojavu i uvrštavanje prava treće generacije prate dileme vezane za imenovanje ovih prava, pravnu prirodu prava i listu koju čine ova prava. U pozadini osporavanja ovih prava, kao ljudskih prava, nalaze se pravni, ideološki, politički i ekonomski interesi koji postoje na globalnoj razini između

⁵ Usvajilo je Vijeće Evrope 18. oktobra 1961. godine. Dodatak Socijalnoj povelji i Dopunski protokol uz Evropsku socijalnu povelju usvojeni su 21. oktobra 1991.

različitih dijelova svijeta, u ovom slučaju razvijenih, zapadnih zemalja i zemalja u razvoju. "Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava stala je međutim čvrsto na stanovište da je čovjek - pojedinac jedini korisnik ljudskih prava. To, drugim riječima znači da etnička, vjerska, rasna ili slična grupa ne mogu biti izvor prava za čovjeka, nego obratno, čovjek pojedinac je ovlašten da izražava sve svoje slobode, uključujući tu i slobodu pripadnosti pojedinim etničkim, vjerskim i rasnim grupama. Čak se Konvencija postarala o tome da se čovjek-pojedinac zaštiti od svake moguće diskriminacije koja bi mogla nastati po osnovi etničke, vjerske i slične kolektivne pripadnosti unutar države"(Sadiković,2006:10). Da bi etnička i slična kolektivna prava bila uvrštena u sistem ljudskih prava Evropske konvencije, onda bi ona morala biti i na adekvatan način zaštićena od strane države, kao što je to slučaj sa svim drugim ljudskim pravima i slobodama sadržanim u Evropskoj konvenciji. Prava treće generacije, ustanovljena Poveljom UN su: "pravo na ravnopravnost naroda, pravo na samoopredjeljenje, pravo na raspologanje nacionalnim bogatstvom i prirodnim resursima, pravo na razvoj, pravo na mir, pravo na zadovoljavajuću okolinu"(Bakšić-Muftić,2002:252). Postojanje kolektivnih prava u evropskoj mogućnosti značilo bi i potrebu da se jasno naznači ko je stvarni korisnik tih prava, da bi država, kao obveznik svih ljudskih prava, mogla da efikasno štiti ta prava. Pošto su ljudska prava konvencije uvijek prava pojedinca, onda svakako postojanje kolektivnih prava, značilo bi posve otežavajuću okolnost za ostvarivanje ljudskih prava i sloboda pojedinca od strane demokratske države, s kojom isključivo računa Evropska konvencija. Svakako, "pretvaranje etničkih i sličnih grupa u ovlaštenike ljudskih prava značilo bi negiranje ljudskih prava a i osnovnih sloboda pojedinca. Konvencija, međutim, dopušta da čovjek može slobodno manifestirati sve svoje identitete, uključujući tu svakako i pripadanje različitim etničkim, vjerskim rasnim i sličnim grupama"(Sadiković,2006:10).

2.2. Sistem ljudskih prava Vijeća Evrope

Glavni instrument je **Evropska konvencija o ljudskim pravima** usvojena 1950. godine u Rimu, a na snazi je od 1953. godine i njenih 16 dodatnih protokola. Od posebne važnosti su Protokol br. 6, Protokol br. 13 o "ukidanju smrtne kazne, po čemu se evropski pristup ljudskim pravima razlikuje od pristupa Sjedinjenih Američkih Država i Protokol br. 11 kojim se zamenjuje

Evropska komisija za ljudska prava i Evropski sud za ljudska prava jedinstvenim Evropskim sudom za ljudska prava."(Benedek i Nikolova,2005:31). Evropska konvencija uglavnom sadrži građanska i politička prava.

Evropska socijalna povelja je prihvaćena 1961. godine, a na snagu je stupila 1965. godine 1988. nadopunjena je prvim protokolom, a na snazi je od 1992. godine, nastala je sa idejom da se sistem zaštite dopuni ekonomskim i socijalnim pravima. Evropska socijalna povelja nema učinkovite mehanizme nadzora kao Evropska konvencija o ljudskim pravima. "Pristupanjem tom instrumentu, država pristaje uskladiti svoje zakonodavstvo s preuzetim obvezama, no kako je ovdje riječ o tzv. programatskim pravima, podrazumijeva se da će ona to učiniti postupno, u skladu sa svojim mogućnostima. Nadalje, iako postoje tzv. zaštićena prava, prihvaćanje obveza je selektivno i može se naknadno proširiti po volji i u bilo koje vrijeme. Time se osobito pomaže tranzicijskim zemljama kako ne bi odjednom preuzele obveze koje u predviđenom roku realno ne mogu ispuniti."(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:53).

Glavna inovacija je **Evropska konvencija za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja** iz 1987. godine, kojom je uspostavljen Evropski komitet za spriječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. "Komitet šalje delegacije u sve države ugovornice Konvencije radi redovnih ili posebnih pregleda svih mjesta lišavanja slobode. Shodno tome, logika sistema je u preventivnom djelovanju, nasuprot ex post zaštite koju i dalje obezbjeđuje Evropska konvencija o ljudskim pravima i njen Sud."(Benedek i Nikolova,2005:32). U decembru 2002. godine Generalna skupština UN usvojila je dodatni protokol uz Konvenciju UN protiv mučenja, kojim se predviđa sličan mehanizam i na globalnom nivou.

Evropska okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina predstavlja prvi evropski, ali i međunarodni pravno obvezujući instrument kojim se na načelima vladavine prava, teritorijalne cjelovitosti i nacionalnog suvereniteta država, osigurava zaštita prava i sloboda osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama. Izrada dokumenta pokrenuta je na Prvom sastanku na vrhu Vijeća Europe 1993. godine kao odgovor na porast nesnošljivosti prema pripadnicima manjina u Europi. Dokument je prihvaćen 1994. godine a stupio je na snagu 1998. godine. Prema Konvenciji, "države moraju štiti individualna prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, ali i obezbjeđiti uslove koji će manjinama omogućiti održanje i razvoj njihove kulture i identiteta.

Međutim, mehanizam izvršavanja ograničen je na sistem izvještavanja i Savjetodavni komitet stručnjaka zaduženih za pregled tih izvještaja"(Benedek i Nikolova,2005:32). Svakoj osobi koja pripada manjini, "Okvirna konvencija jamči jednakost i slobodu od diskriminacije te očuvanje i razvoj svoga kulturnoga, etničkoga, jezičnoga ili religijskog identiteta. Ta prava se mogu ograničiti samo ako ugrožavaju prava drugih i ako narušavaju načela javnog reda. Posebni članci uređuju slobodu vjeroispovijesti, izražavanja, primanja i slanja informacija, pristupa medijima, osnivanja i korištenja tiska i dr. Tako se, primjerice, određuje da korištenje manjinskog jezika na javnom mjestu ne smije ugrožavati status službenog jezika države, da otvaranje škola i održavanje nastave na manjinskom jeziku moraju zadovoljavati jedinstvene državne standarde i dr. Drugim riječima, Okvirna konvencija promiče načelo društvene kohezije na temeljima priznanja i poštivanja različitosti manjina, ali i suradnje među svim pojedincima i grupama na teritoriju države stranke"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:55). Godine 1999. Vijeće Evrope uspostavio je Komesara za ljudska prava koji izvještaje o svojim djelatnostima podnosi jednom godišnje. Potom, postoji i povjerljiv sistem nadzora nad djelovanjem zemalja članica u različitim oblastima ljudskih prava, o kome odluku donosi Komitet ministara na osnovu izvještaja koji priprema Sekretarijatu.

Europska povelja za regionalne jezike i jezike manjina predstavlja pravno obvezujući dokument koji je Odbor ministara Vijeća Europe prihvatio 1992. godine, a na snagu stupio od 1998. godine radi osiguranja učinkovite zaštite tzv. "manjih" europskih jezika.

Među ciljevima zaštite regionalnih i manjinskih jezika spominju se:" a) prihvaćanje tih jezika kao izraza kulturnog bogatstva; b) poduzimanje odlučnih mjera za njihovu zaštitu; c) olakšavanje i/ili poticanje njihove uporabe u govoru i pismu, u javnom i privatnom životu; d) promicanje veza između tih i drugih društvenih grupa; e) osiguranje uvjeta za istraživanje i prenošenje znanja o tim jezicima; f) osiguranje uvjeta da drugi građani koji žive na istom području nauče jezike manjina; g) jačanje transnacionalnih veza među grupama koje se služe istim jezikom. Nadalje, traži se da se načela 'Povelje' promiču u odgoju i obrazovanju na svim razinama, sudovima, državnoj upravi i javnim službama, medijima, kulturnim aktivnostima, gospodarstvu i društvenom životu te međugraničnim razmjenama"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:55,56).

"Obrazovanje za ljudska prava je svako učenje koje razvija znanja, vještine i vrijednosti ljudskih prava, promoviše pravičnost, toleranciju i dostojanstvo, kao i poštovanje prava i dostojanstva drugih."

NANCY FLOWERS, CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA UNIVERZITETA U MINESOTI

2.3. Europske institucije i tijela za ljudska prava

2.3.1. Vijeće Europe

Vijeće Evrope broji 47 država članica od koji su 27 članice EU. Vijeće Europe "promiče ljudska prava kroz međunarodne konvencije, kao što je Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji te Konvencija o kibernetičkom kriminalu"(Vijeće Europe,2020). Središnja poruka Povelje Ujedinjenih naroda jeste da se narodi trebaju odnositi jedni prema drugima u duhu bratstva, u Europi je potvrđena 1949. godine osnivanjem prve sveeuropske političke organizacije - Vijeća Europe, u čijem statutu stoji da je "izgradnja mira na temeljima pravde i međunarodne suradnje vitalni čimbenik očuvanja ljudskog društva i civilizacije"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:49). Svaka država koja se priključi Vijeću Europe prihvaća nezavisne mehanizme nadzora kojima se ocjenjuje njezino poštovanje ljudskih prava i demokratskih praksi.Jedan primjer je "Odbor Vijeća Europe za sprječavanje mučenja, koji redovito i bez najave posjećuje mjesta na kojima borave osobe lišene slobode u 47 država članica (zatvore, policijske stanice, centre u kojima su zadržani strani državljani), kako bi procijenili na koji način se postupa s osobama lišenim slobode"(Vijeće Europe,2020). Vijeće treba djelovati na ujednačavanju europskoga gospodarskoga i društvenog razvoja putem dijaloga i zajedničkih akcija u svim važnijim društvenim područjima, s posebnim naglaskom na zaštitu i jačanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. "Primanje neke države u Vijeće Europe ovisi o tome je li ona u stanju i je li spremna ispuniti obveze koje proizlaze iz statuta te organizacije, osobito one koje se odnose na razvoj "istinske demokracije", tj. slobode, jednakosti i vladavine prava, zbog čega je sve do početka 1990-ih godina izvan te organizacije ostao velik broj zemalja Srednje i Istočne Europe"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:49).

Europska tijela nadležna za zaštitu ljudskih prava - Vijeće Evrope (Benedek i Nikolova,2005:32)

- ❖ Europski sud za ljudska prava (jedinostveni sud od 1998)
- ❖ Europski komitet za socijalna prava (izmjenjen 1999)
- ❖ Europski komitet za spriječavanje mučenja (CPT, 1989)
- ❖ Savjetodavni komitet Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina (1998)
- ❖ Europska komisija za rasizam i netoleranciju (ECRI, 1993)
- ❖ Europski komesar za ljudska prava (1999)
- ❖ Komitet ministara Vijeća Evrope

2.3.2. Europska unija

Europska unija je jedinstvena gospodarska i politička unija koju čini 27 europskih zemalja koje zajedno pokrivaju velik dio kontinenta. Europska unija začeta je nakon Drugog svjetskog rata. "Sve je počelo poticanjem gospodarske suradnje. Vjerovalo se da će zemlje koje međusobno trguju postati gospodarski ovisne jedna o drugoj i zbog toga vjerojatno izbjegavati sukobe" (Europska unija,2020). Godinu dana nakon usvajanja Statuta Vijeća Evrope s ciljem političkog zblizavanja europskih demokratskih zemalja, objavljena je 'Schumanova deklaracija'⁶ koja je potakla gospodarsko ujedinjenje Evrope. Proces je trajao više od četrdeset godina, koliko je trebalo proći između osnivanja Europske zajednice za ugljen i čelik 1951. i uspostavljanja gospodarski, politički i monetarno jedinstvene Europske unije 1992. godine. "Gospodarski odnosi među članicama Europske zajednice bili su uređeni na načelima suradnje, jednakosti i pravde, no Zajednica se u tom kontekstu nije bavila političkim pitanjima pa tako ni pitanjem zaštite temeljnih prava i sloboda pojedinca. Do promjena dolazi tek 1987. godine kad se ljudska prava uvode u preambulu 'Jedinstvenog europskog akta' kojim su stvoreni pravni uvjeti za pokretanje

⁶ "Schumanovu deklaraciju predstavio je francuski ministar vanjskih poslova Robert Schuman 9. juna 1950. Tom deklaracijom predlaže se stvaranje Europske zajednice za ugljen i čelik čije bi članice udružile proizvodnju ugljena i čelika. Europska zajednica za ugljen i čelik bila je prva u nizu nadnacionalnih europskih institucija iz kojih je nastala današnja Europska unija. Države osnivačice EZU-a bile su Francuska, Zapadna Njemačka, Italija, Nizozemska, Belgija i Luksemburg" (Europska unija,2020.) Za više vidi: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_hr

procesa političkog ujedinjenja 15 zemalja u Europsku uniju. Potpisivanjem, Maastrichtskog ugovora⁷, zaštita ljudskih prava, jednakosti i vladavine prava postaju središnje vrijednosti jedinstvenog pravnog poretka Europske unije, zajedničke vanjske i sigurnosne politike, kao i programa suradnje za poticanje razvoja"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:56).

Europska tijela nadležna za zaštitu ljudskih prava - Evropska unija (Benedek i Nikolova,2005:32)

- ❖ Europski sud pravde
- ❖ Europski centar za praćenje rasizma i ksenofobije (EUMC, 1998)
- ❖ Povelja o osnovnim pravima u EU (2000)

2.3.3. Organizacija za sigurnost i saradnju u Europi (OSCE)

OSCE je panevropska sigurnosna organizacija koju čini 56 zemalja članica. "Osnovana je u skladu s Poglavljem VIII. Povelje Ujedinjenih naroda i uspostavljena je kao instrument i mehanizam ranog upozorenja, prevencije sukoba, suzbijanja kriza i postkonfliktne obnove u Evropi. Sve zemlje koje učestvuju u aktivnostima OSCE-a imaju ravnopravan status, a odluke se donose konsenzusom"(Direkcija za europske integracije-OSCE,2010). Organizacija za sigurnost i saradnju u Europi, koja je do 1994. godine bila poznata pod nazivom Konferencija za evropsku bezbjednost i saradnju, veoma je specifična organizacija. Ona nema ni pravnu povelju ni međunarodnopravni subjektivitet, a njene deklaracije i preporuke samo su političke prirode i nisu pravno obavezujuće za države. Uprkos tome, "često veoma detaljni popisi obaveza usvojeni na različitim konferencijama ili sastancima stručnjaka, koje nadzire Komitet predstavnika država članica, kao i redovno organizovane(follow-up konferencije), predstavljaju prilično uspješan

⁷"Maastrichtskog ugovora potpisan je 7. februara 1992. godine, a na snagu je stupio 1. novembar 1993. godine. Na temelju ovoga Ugovora države članice uspostavile su Europsku uniju te time ujedno označile novu etapu u integriranju „naroda Europe u sve čvršću Uniju, u kojoj se odluke donose što je bliže moguće građanima". (Direkcija za europske integracije,2010.) Za više vidi: <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=5776&langTag=bs-BA>

mehanizam nadzora. „Helsinški proces“⁸ je imao važnu ulogu u uspostavljanju saradnje između Istoka i Zapada tokom hladnog rata i obezbjedio osnove za saradnju u proširenoj Evropi 55 država"(Benedek i Nikolova,2005:33). Zvaničnici za ljudska prava raspoređuju se širom zemlje kako bi nadgledali i izvještavali o stanju ljudskih prava, ali i promovisali ljudska prava i pomagali u određenim slučajevima zaštite. Visoko vijeće, koje čine politički direktori ili zvaničnici višeg ranga zemalja članica, sastaje se jednom godišnje radi političkih dogovora. "Ministri vanjskih poslova zemalja članica OSCE-a sastaju se jednom godišnje na sastanku Ministarskog vijeća, a svake druge godine šefovi država ili vlada okupljaju se na samitu OSCE-a. Predsjedavajući OSCE-a odgovoran je za izvršenje odluka i svake se godine bira iz druge zemlje. Generalni sekretar OSCE-a djeluje kao izaslanik predsjedavajućeg OSCE-a i daje mu podršku u svim aktivnostima kojima se provode ciljevi OSCE-a. Njegove aktivnosti također uključuju rukovođenje strukturom i operacijama OSCE-a. Parlamentarna skupština OSCE-a, koju čini više od tri stotine parlamentaraca iz svih zemalja članica OSCE-a, zasjeda jednom godišnje i raspravlja o pitanjima značajnim za rad OSCE-a, te donosi i odgovarajuće rezolucije i preporuke."(Direkcija za evropske integracije-OSCE,2010). Danas OESS ima ključnu ulogu u "održanju evropske sigurnosti primjenom načela suradnje. Strategija Organizacije uključuje tri razine djelovanja (prevencija, pregovaranje i nadgledanje) i polazi od načela cjelovitosti pristupa u rješavanju problema. Među općim pitanjima kojima se bavi su kontrola naoružanja, preventivna diplomacija, mjere povjerenja među narodima i državama, jačanje sustava zaštite ljudskih prava, praćenje izbora, gospodarska sigurnost i zaštita okoliša"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:62).

⁸ "Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji, koja je započeta u Helsinkiju 3. jula 1973. i nastavljena u Ženevi od 18. septembra 1973. do 21. jula 1975., zaključena je u Helsinkiju, 1. augusta 1975. godine"(Helsinški završni akt,nd) Za više vidi: https://fer.org.rs/wpcontent/uploads/2018/11/helsinski_zavrsniakt.pdf

Europska tijela nadležna za zaštitu ljudskih prava - OSCE (Benedek i Nikolova,2005:32)

- ❖ Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR, 1990)
- ❖ Visoki predstavnik za nacionalne manjine (OSCE, 1992)
- ❖ Predstavnik za slobodu medija (OSCE, 1997)

2.3.4. Europski sud za ljudska prava

Europski sud za ljudska prava je međunarodni sud uspostavljen 1959. godine na temelju Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Sjedište Europskoga suda za ljudska prava je u Strasbourgu. "ESLJP razmatra tužbe o povredi prava utvrđenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1953.) te donosi odluke po tužbama. Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda određena su temeljna građanska i politička prava i slobode svakoga pojedinca, te su sve države potpisnice obvezne jamčiti ta prava i slobode svakoj osobi"(Direkcija za europske institucije-ESLJP,2010). Da bi neka tužba bila prihvaćena, moraju se ispuniti četiri glavna uslova: (Benedek i Nikolova,2005:33)

- a) prekršeno pravo zaštićeno je Europskom konvencijom o ljudskim pravima ili njenim dodatnim protokolima;
- b) tužilac/i je žrtva kršenja prava;
- c) iscrpljeni su svi efikasni domaći pravni lijekovi;
- d) tužba je podnijeta prije isteka roka od šest mjeseci po ispunjenju uslova pod tačkom c.

Ako se predmet primi na razmatranje, vijeće sastavljeno od sedam sudija odlučuje o suštini stvari. Njihova presuda je konačna, osim ako se predmet smatra izuzetno važnim, ili ako predstavlja novu vrstu spora koja nema presijedanja, u kom slučaju predmet riješava veliko vijeće sastavljeno od 17 sudija.

Presude su obavezujuće i mogu uključivati naknadu štete. Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda 12. 7. 2002. godine i time prihvatila nadležnost Europskoga suda za ljudska prava.

Slika br. 3. Europski sud za ljudska prava

Preuzeto sa: <https://direktno.hr/eu-i-svijet/europski-sud-za-ljudska-prava-porucio-da-je-ustavna-tuzba-ucinkovit-pravni-lijek-179286/>

2.4.Ostali regionalni i drugi sustavi ljudskih prava

Europski sistem ljudskih prava i, osobito, njegovi mehanizmi zaštite (nekadašnje Povjerenstvo i Sud) izvršili su velik utjecaj na određenje sustava zaštite građana dviju Amerika i zemalja Afrike.

2.4.1. Međuamerički sistem ljudskih prava (Sjeverna i Južna Amerika)

Interamerički sistem ljudskih prava nastao je zahvaljujući Američkoj deklaraciji o pravima i dužnostima čovjeka, usvojenoj 1948. godine, zajedno s Poveljom Organizacije američkih država (OAS). Interamerička komisija za ljudska prava, koju je osnovala Organizacija američkih država 1959. godine, a čini je sedam članova, najvažnije tijelo tog sistema. Godine 1978. stupila je na snagu Američka konvencija o ljudskim pravima, usvojena 1969. godine. Naknadno su usvojena i

dva dodatna protokola, jedan o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i drugi o ukidanju smrtne kazne. "U dokumentu se polazi od shvaćanja da temeljna prava pojedinca ne proizlaze iz njegove pripadnosti državi nego iz atributa njegove osobnosti, zbog čega mu ih država ne stvara niti ustupa nego mu samo jamči njihovu zaštitu"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:63). Sjedinjene Američke Države nisu članica Konvencije, iako se sjedište Komisije nalazi u Vašingtonu. Konvencija je takođe utemeljila Interamerički sud za ljudska prava, osnovan 1979. godine, sa sedištem u Kostarici, gde se takođe nalazi Interamerički institut za ljudska prava. "Među brojnim pravnim instrumentima posvećenim pravima žena naročitu pažnju zaslužuje Interamerička konvencija za sprečavanje, kažnjavanje i iskorenjivanje nasilja nad ženama (Konvencija Belem do Para), koja je stupila na snagu 1995. godine i već ju je potpisala 31 država od 34 države članice Organizacije američkih država"(Benedek i Nikolova,2005:35). Odredbe Deklaracije podijeljene su u dvije cjeline. "Prva određuje neotuđiva prava i slobode građana, kao što su: sloboda izražavanja, sloboda vjeroispovijesti, osobne slobode, pravo na vlasništvo, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu i socijalnu sigurnost, sloboda sudjelovanja u političkom odlučivanju i sl. Drugi dio sadrži dužnosti, među kojima se spominju: dužnosti prema društvu; uzajamne dužnosti roditelja i djece; dužnosti u obrazovanju; obveza glasovanja i poštivanja zakona; dužnosti prema naciji, zaštiti i dobrobiti zajednice, porezne obveze; poštivanje rada i nemiješanje u političke odluke druge zemlje"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:63). Prava i obveze su tijesno povezani. Konvencija obavezuje države članice na podnošenje redovnih nacionalnih izvještaja Interameričkoj komisiji za žene, koja je osnovana još 1928. godine. Osim toga, od 1994. godine postoji i Posebni izvjestilac za prava žena.

INTERAMERIČKI SISTEM LJUDSKIH PRAVA (Benedek i Nikolova,2005:36)

- Američka deklaracija o pravima i dužnostima čoveka (1948)
- Interamerička komisija za ljudska prava (1959)
- Američka konvencija o ljudskim pravima (1969/1978)
- Dodatni protokol o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1988)
- Dodatni protokol o ukidanju smrtne kazne (1990)

- Interamerički sud za ljudska prava (1979/1984)
- Interamerička komisija za žene (1928)
- Američka konvencija za sprečavanje, kažnjavanje i iskorenjivanje nasilja nad ženama (1994)

U preambuli se ponavlja stav izrečen u Američkoj deklaraciji da "neotuđivost ljudskih prava proizlazi iz osobina ljudske ličnosti, a ne iz pripadništva pojedinca nekoj posebnoj grupi ili državi"(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:64). Osim Američke deklaracije o pravima i dužnostima čovjeka, Konvencija se oslanja i na Opću deklaraciju o ljudskim pravima, Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Povelju Organizacije američkih država, ali i na latinoameričku katoličku tradiciju.Pojedinci, grupe i nevladine organizacije mogu podnositi predstavke, tzv. peticije Interameričkoj komisiji za ljudska prava. Osim toga, "Komisija ima ovlaštenje da traži informacije o mjerama koje se preduzimaju za zaštitu ljudskih prava. Interameričkom sudu ne može se obratiti neposredno, nego jedino preko Komisije, koja odlučuje o slučajevima za Sud. Zahvaljujući tome, Sud ranije nije dobijao puno predmeta, no čini se da se situacija mjenja. Potom, Sud može da daje savjetodavna mišljenja, na primjer, u vezi s tumačenjem Konvencije"(Benedek i Nikolova,2005:36). Kao i Komisija, Sud ima sedam članova i djeluje povremeno. Isto tako, Komisija može preduzimati istrage na terenu i izdavati posebne izveštaje o određenim pitanjima. Mnoge nevladine organizacije pomažu žrtvama kršenja ljudskih prava, u iznošenju slučajeva pred Interameričku komisiju i Sud za ljudska prava.

2.4.2. Afrički sistem ljudskih prava

Afrički sistem je najmlađi regionalni sistem ljudskih prava. Afrički sistem ljudskih prava nastao je 1981. godine kada je tadašnja Organizacija afričkog jedinstva usvojila Afričku povelju o ljudskim pravima i pravima naroda, koja je stupila na snagu 1986. godine. Prema Povelji, osnovana je Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda, koja ima 11 članova, a sjedište joj je u Bandžulu, Gambija. Danas su sve 53 države članice Afričke unije (AU), koja je 2001. godine zamjenila Organizaciju afričkog jedinstva, ratifikovale Afričku povelju, koja slijedi pristup Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima ujedinjujući sve kategorije ljudskih prava

ujednom dokumentu. U njenoj preambuli navode se "vrijednosti afričke civilizacije, koje nadahnjuju afrički pristup ljudskim pravima i pravima naroda. Osim prava pojedinaca, njome se potvrđuju i prava naroda. Potom, u Povelji su nabrajane i dužnosti, na primjer, prema porodici i društvu, koje, međutim, nalaze malo odjeka u praksi"(Benedek i Nikolova,2005:37). Komisija ima velika ovlaštenja u oblasti širenja ljudskih prava. Kriterijumi prihvatanja su široki i dopuštaju da se nevladine organizacije ili pojedinci obrate Komisiji u ime žrtava. Nažalost, Komisija ne može donositi pravno obavezujuće odluke, što je bio jedan od razloga za usvajanje Protokola o uspostavljanju Afričkog suda za ljudska prava i prava naroda, koji će stupiti na snagu nakon prijema 15 ratifikacija. U njemu će djelovati 11 sudija. Međutim, pojedinci će moći da se neposredno obraćaju Sudu samo ako dotična država to odobri posebnom izjavom. Inače, Sud će moći da prihvata tužbe samo putem Komisije, kao i u interameričkom sistemu. Komisija bi trebalo da redovnim pregledom državnih izveštaja prati stanje ljudskih prava u pojedinim državama. Međutim, izveštaji su često neredovni i nezadovoljavajući. "Prava naroda je izraz koji koristi Afrička povelja koja samim nazivom sugerira da se ljudska prava priznaju i pojedincima i narodu kao kolektivitetu. Ovaj naziv se koristi i u dokumentima UN sugerirajući novu i drugačiju vrstu prava u odnosu na postojeća"(Beridan i Vajzović,nd.:242). Planirani dodatni protokol o pravima žena još nije donjet.Komisija, takođe, šalje misije za utvrđivanje činjenica i organizuje vanredne sjedniceuposebnim slučajevima, kao što se dogodilo nakon smaknuća devet članova Pokreta za opstanak naroda Ogoni 1995. godine i nepravdnog suđenja kome se bili podvrgnuti. "Znatan dio djelatnosti Komisije podstaknut je od strane nevladinih organizacija iz Afrike i šire, kojima je dopušteno učešće na svim javnim sjednicama Komisije. One često iznose slučajeve kršenja i podržavaju rad Komisije i njenih posebnih izvjestilaca. Potom, bitno je da vlade proglase Povelju neposredno primjenjivom u svom nacionalnom zakonodavstvu. To je sprovedeno, na primer, u Nigeriji i zahvaljujući tome nigerijske nevladine organizacije, kao što je „Projekt ustavnih prava“, uspješno iznose slučajeve kršenja Povelje pred nigerijskim sudovima"(Benedek i Nikolova,2005:37). Nakon usvajanja Konvencije UN o pravima djeteta 1989. godine, 1990. godine usvojena je Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta. Međutim, ona je stupila na snagu tek 1999. godine, a 2002. godine ratifikovalo ju je samo 27 država Afričke unije. Poveljom je predviđeno uspostavljanje Afričkog odbora stručnjaka za prava i dobrobit djeteta, koji će se sastajati najmanje jednom godišnje. S obzirom na spori proces ratifikacije, budućnost će pokazati hoće li ta konvencija i njen odbor dati dobre rezultate.

AFRIČKI SISTEM LJUDSKIH PRAVA (Benedek i Nikolova,2005:37)

- Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda (1981)
- Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda (1987)
- Protokol o osnivanju Afričkog suda za ljudska prava i prava naroda (1997, još nije na snazi)
- Protokol o pravima žena (Afrička unija ga još nije usvojila)
- Afrička povelja o pravima i dobrobiti deteta (1990)

Afrički sistem u operativnom je smislu najslabiji regionalni sistem zaštite ljudskih prava. Glavni razlozi tome su nagomilani politički i gospodarski problemi afričkih zemalja, određene nejasnoće u tekstu Povelje i mandat Povjerenstva u kojem je naglašeno promicanje na račun provođenja nadzora nad zaštitom ljudskih prava. No "Afrička povelja je istovremeno i jedinstveni regionalni instrument zbog toga što:(Spajić-Vrkaš.V,Stričević.I i dr.2004:67)

- objedinjuje politička, građanska, gospodarska, socijalna i kulturna prava (poput 'Opće deklaracije o ljudskim pravima' i 'Povelje temeljnih prava Europske unije');
- izričito naglašava povezanost prava i odgovornosti;
- štiti kolektivna prava (prava naroda) i izravno povezuje kolektivna prava s pravima pojedinca;
- štiti većinu prava tzv. treće generacije, kao što su pravo na razvoj, mir, zdravi okoliš i solidarnost;
- povezuje zaštitu ljudskih prava s borbom protiv kolonijalizma i promicanjem izvorne afričke civilizacije.

3. ZAŠTITA LIČNIH PODATAKA (GDPR)

Sveobuhvatni zakoni o zaštiti podataka ključni su za zaštitu ljudskih prava - najočitije, prava na privatnost, ali i mnogih srodnih sloboda koje ovise o našoj sposobnosti da donosimo odluke o tome kako i s kim dijelimo informacije o sebi. Opšta uredba o zaštiti podataka⁹ Evropske unije (GDPR) jedan je od najsnažnijih i najopsežnijih pokušaja na globalnom nivou da reguliše prikupljanje i upotrebu ličnih podataka od strane vlada i privatnog

Slika br.4. Preuzeta sa:

<http://www.prevenција.ba/bs/vijesti/item/223-novizako-ozastitilicnihpodataka><http://www.prevenција.ba/bs/vijesti/item/223-novi-zakon-ozastiti-licnih-podataka>

sektora. Donijela ga je 2016. godine Europska unija, a stupio je na snagu 25. juna 2018. godine u 28 država članica EU. Human Rights Watch navodi, da će nova Opća uredba o zaštiti podataka EU poboljšati privatnost te da će potaknuti druge zemlje da poboljšaju zaštitu ličnih podataka ljudi. Također, Cynthia Wong viša internetska istraživačica u Human Rights Watchu kaže da GDPR teško da je savršen, ali jača zaštitu privatnosti u EU i pokazuje da su jake zaštitne mjere podataka moguće i dobre za ljudska prava. Od 25. maja 2018. godine nova su pravila pravno obavezujuća u svih 28 država članica EU. Zakon dogovoren 2016. godine, jedan je od najsnažnijih i najopsežnijih pokušaja na globalnom nivou da reguliše prikupljanje i upotrebu ličnih podataka od strane vlade i privatnog sektora. Ako se robusno implementira i provede, može ojačati pravo na privatnost u Evropi i poslužiti kao koristan model za zemlje poput Sjedinjenih Američkih Država koje imaju relativno slabu zaštitu ličnih podataka"(EU:Pravila o zaštiti podataka unapređuju privatnost,EUPZPUP.,2018). Nove mjere zaštite posebno su važne za ljudska prava u digitalno doba.

⁹ Evropska uredba o zaštiti podataka primjenjiva je od 25. maja 2018. godine u svim državama članicama radi usklađivanja zakona o privatnosti podataka širom Evrope.

"Nedavni skandali koji uključuju Facebook i CambridgAnalytica ¹⁰ i zabrinutost javnosti zbog kršenja digitalnih podataka, ciljanog oglašavanja i profilisanja privatnog sektora pokrenuli su pozive za većom kontrolom načina prikupljanja i korištenja ličnih podataka." (Opšta uredba EU o zaštiti podataka, 2018). Sljedeća pitanja i odgovori rezimiraju ključne dijelove zakona i razgovaraju o onome što slijedi.

Slika br. 5. Prikupljanje ličnih podataka u online trgovini i zaštita istih

Preuzeto sa: <https://www.bitmedia.rs/prikupljanje-licnih-podataka-u-online-trgovini-i-zastita-istih/>

¹⁰ Cambridge Analytica, politička kompanija za podatke koju je angažovala predizborna kampanja predsjednika Trumpa 2016. godine, dobila je informacijama o 50 miliona korisnika Facebooka kao način za identifikaciju ličnosti američkih glasača i utjecaj na njihovo ponašanje. (Za više vidi: <https://www.nytimes.com/2018/03/19/technology/facebook-cambridge-analyticexplained.html?fbclid=IwAR1KfgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mne-ajG2L5t48ycxvfLY>)

3.1. Šta je GDPR?

Opća uredba o zaštiti podataka Evropske unije (GDPR) novi je skup pravila čiji je cilj ojačati zaštitu osobnih podataka i osigurati dosljednost takvih zaštita u cijeloj EU. Uredba se nadovezuje na postojeću EU Direktivu o zaštiti podataka iz 1995. godine, važan skup zakona koji prethodi sveprisutnim pametnim telefonima i porastu društvenih medija i drugih internetskih usluga (pretraživanje, e-pošta itd.). Uredba EU proširuje zaštitu privatnosti direktive i uvodi nove zaštitne mjere kao odgovor na ovaj tehnološki razvoj. "U digitalno doba, sve što osoba radi na mreži generira ili implicira podatke koji mogu biti vrlo otkrivajući o njenom privatnom životu. GDPR pruža nove načine na koje ljudi mogu zaštititi svoje lične podatke te proširujući svoju privatnost i druga ljudska prava"(Opšta uredba EU o zaštiti podataka,2018). Uredba zahtijeva da vladine agencije i kompanije poput Facebooka i Googlea dobiju istinski i informirani pristanak prije nego što prikupe podatke i da jasno objasne kako će ih koristiti, dijeliti i čuvati. "Korisnici Interneta imaju pravo tražiti od kompanija i drugih organizacija koje lične podatke posjeduju, zatražiti ispravke i povući saglasnost za daljnju upotrebu njihovih podataka. Ljudi mogu podnijeti pritužbe na zloupotrebu podataka nacionalnim regulatorima za zaštitu podataka, koji mogu istražiti i izreći kazne za prekršaje"(EU:Pravila o zaštiti podataka unapređuju privatnost,EUPZPUP.,2018). GDPR svima daje veću kontrolu i zahtijeva od preduzeća, vlada i drugih organizacija da otkriju više o svojoj praksi podataka i regulira način na koji prikupljaju, obrađuju i čuvaju podatke ljudi.

Lični podaci¹¹ definirani su široko pod GDPR-om, uključujući sve informacije koje se odnose na identifikovanu ili identifikovanu osobu. Dakle, čak i podaci koji direktno ne identificiraju imenovanu osobu, ali bi i dalje mogli pomoći u identifikaciji, i dalje su obuhvaćeni zakonom. Ova definicija uključuje mrežne i identifikatore uređaja (poput IP adresa, kolačića ili ID-ova uređaja), podatke o lokaciji, korisnička imena i pseudonimne podatke"(Opšta uredba EU

¹¹ Lični podaci su bilo koje informacije koje se odnose na identificiranu ili prepoznatljivu živuću osobu. Različiti podaci, koji se zajedno prikupljaju mogu dovesti do identifikacije određene osobe, takođe predstavljaju lične podatke. (Preuzeto sa: <https://ec.europa.eu/info/law/lawtopic/dataprotection/reform/wh-atpersonaldataen?fbclid=IwAR1KfgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mneaqiG2L5t48ycxvfY>

o zaštiti podataka, OUEUZP.,2018). Također, javni i privatni subjekti moraju odmah prijaviti kršenja podataka, u svoje sisteme ugraditi mjere zaštite privatnosti - poznate i kao „dizajn prema privatnosti“ - i omogućiti ljudima da preuzmu njihove podatke kako bi mogli lako zamijeniti pružatelja usluga ako odluče. Ljudi se također mogu žaliti na odluke zasnovane na algoritamskom ili automatiziranom donošenju odluka i profiliranju zahtijevajući ljudski pregled. "Takav pregled pružio bi zaštitne mjere protiv diskriminacije ako se algoritmi koriste za utvrđivanje, na primjer, podobnosti za javne beneficije, osiguranje, kredit ili zaposlenje"(EUPZPUP,2018). Iako je GDPR uredba EU, ona će utjecati na prakse podataka u mnogim organizacijama izvan EU. Primjenjuje se na bilo koju organizaciju koja nudi besplatnu ili plaćenu robu ili usluge ljudima u EU ili koja nadzire ponašanje bilo koga u EU, bez obzira na lokaciju organizacije. To uključuje, na primjer, velike američke internetske kompanije, oglašivačke kompanije i posrednike podataka koji obrađuju lične podatke ljudi u EU. Prema uredbi, „obrada podataka“ široko je definirana tako da uključuje bilo koju aktivnost koja se dotiče ličnih podataka, poput prikupljanja, čuvanja, upotrebe ili dijeljenja. Međutim, važno je napomenuti da se zahtjevi GDPR-a primjenjuju na širok spektar privatnog i javnog sektora, uključujući vladine agencije, kompanije i nevladine organizacije.

3.2. Principi zaštite ličnih podataka

Propis EU zahtijeva od svih organizacija, javnih i privatnih, koje obrađuju lične podatke ljudi u EU, da uvedu određene mjere zaštite i otkriju više informacija o tome koje podatke prikupljaju i kako će ih koristiti i dijeliti. Takođe pruža mnogo više zaštite privatnosti za ljude i podatke koje oni mogu davati kompaniji ili vladinoj agenciji. Na primjer: (OUEUZP,2018)

- **Preduzeća moraju zatražiti saglasnost prije prikupljanja ili korištenja podataka neke osobe.** U većini slučajeva kompanije, vlade i druge organizacije sada moraju pribaviti istinski i informirani pristanak prije nego što mogu sakupljati, koristiti ili dijeliti lične podatke osobe. Zahtev za saglasnost mora se jasno razlikovati, u razumljivom i lako dostupnom obliku i koristiti jasan i jasan jezik [čl. 6 (1) (a)]. Drugim riječima, zahtjev za saglasnost mora biti lako naći i razumljiv.

- **Na osjetljive informacije primjenjuju se posebne zaštite.** Obrada određenih posebnih kategorija osjetljivih podataka vrlo je strogo regulirana. Uključuju informacije koje otkrivaju nečije rasno ili etničko porijeklo, politička mišljenja, vjerska ili filozofska uvjerenja ili članstvo u sindikatu, kao i podatke o genetici, zdravlju i biometriji (na primjer, otisci prstiju, prepoznavanje lica i druga mjerenja tijela) [čl. 9].
- Kompanije moraju **mrežne identifikatore i podatke o lokaciji tretirati kao lične podatke** [čl. 4 (1)]. To znači da informacije koje oglašivači i web stranice koriste za praćenje mrežnih aktivnosti poput kolačića, identifikatora uređaja i IP adresa imaju pravo na isti nivo zaštite kao i drugi lični podaci. Takve informacije mogu biti vrlo otkrivajuće o pretraživanjima i aktivnostima na mreži, posebno u kombinaciji s drugim podacima koje drže kompanije.
- Kompanije moraju **objasniti kako se lični podaci osobe koriste, dijele i čuvaju** [čl. 13], čak i ako su podatke dobili od druge kompanije poput posrednika podataka ili kompanije za društvene medije [čl. 14].
- Svatko može besplatno pitati kompaniju koje **lične podatke o njima posjeduje** [čl. 15], a zatim zatražite da se to izbriše.
- Osoba može preuzeti svoje lične podatke i prenijeti ih konkurentu putem **novog prava na prenosivost podataka** [čl. 20]. Na primjer, svi bi trebali biti u mogućnosti preuzeti svoje podatke s jedne mreže društvenih medija ili financijske institucije u formatu koji mu omogućava lakši prelazak na drugu.
- Kompanije se podstiču da u svoje sisteme ugrade mehanizme zaštite privatnosti - koncept poznat pod nazivom **dizajn po dizajnu** [čl. 25]. Prema propisima, oni koji obrađuju podatke moraju provoditi tehničke i organizacione sigurnosne mjere osmišljene kako bi zaštitili podatke od zloupotrebe, gubitka ili zloupotrebe - na primjer, minimiziranjem podataka koje prikupljaju i razmatranjem upotrebe pseudonima i šifriranja. Tamo gdje se čini da je rizik po ljudska prava velik, a posebno tamo gdje je nova tehnologija,

kompanije su dužne provesti procjenu učinka na zaštitu podataka prije obrade podataka [čl. 35].

- **Kršenje podataka mora se prijaviti** vlastima [čl. 33] u gotovo svim okolnostima, a ljudi moraju biti obaviješteni i ako su njihovi podaci podložni kršenju koje će vjerovatno rezultirati „visokim rizikom“ za njihova prava i slobode [čl. 34].

EU direktiva o zaštiti podataka¹² iz 1995. godine nametnula je mnoge iste zahtjeve, ali GDPR jača i proširuje obveze te direktive.

3.3. Kako GDPR štiti pojedince i ljudska prava?

GDPR pruža ljudima poboljšanu zaštitu od nepotrebnog prikupljanja podataka, upotrebe podataka na nepredviđeni način i pristranog algoritamskog odlučivanja. U digitalno doba lični podaci su izravno povezani s privatnim životom ljudi i drugim ljudskim pravima. Sve što osoba čini ostavlja digitalne tragove koji mogu otkriti intimne detalje njenih misli, vjerovanja, pokreta, suradnika i aktivnosti. GDPR nastoji ograničiti nasilnički upad u privatni život ljudi putem njihovih podataka, što zauzvrat štiti niz drugih ljudskih prava. "Propis EU daje ljudima u državama članicama EU veću kontrolu nad njihovim ličnim podacima, uključujući i to koje informacije predaju, kako se koriste i s kim se dijele. Kada kompanija prikuplja nečije lične podatke, često će trebati dobiti saglasnost na običnom jeziku, što znači da će se od te osobe često tražiti da se „uključí“ u prikupljanje ili upotrebu njihovih podataka. Kompanije bi trebale prikupljati i obrađivati samo one podatke koji su neophodni za uslugu, bilo da prodaju nešto na mreži ili otvaraju račun na društvenim mrežama"(OUEUZP,20018). Pojedinci mogu preuzeti i pregledati podatke prikupljene na njima, zatražiti ispravke, zatražiti brisanje njihovih podataka u

¹² Direktiva 95/46/ EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 24. oktobra 1995. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka. (Službeni list L 281,23/11/1995 P 0031 - 0050) (Preuzeto sa:<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX%3A31995L0046%3AAn%3AHTML&fbclid=IwAR1KFgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mne-aqiG2L5t48ycxvflY>)

nekim okolnostima i povući saglasnost za daljnju upotrebu podataka. Ljudi takođe imaju pravo prigovarati profilisanju putem Interneta i ciljanom oglašavanju, a entiteti moraju prestati obrađivati svoje lične podatke, osim ako kompanija ne pokaže nužne legitimne razloge da učini drugačije. Iako propisi ne definiraju ono što će se smatrati nužnim legitimnim osnovama, oni pružaju apsolutno pravo da se usprotive i zaustave izravni marketing putem e-pošte, telefonskih poziva i tekstualnih poruka. Nakon prikupljanja podataka, kompanije moraju biti transparentnije u pogledu načina na koji ih dijele s drugima. U teoriji to znači da će korisnici možda moći naučiti više o tome kako kompanije pristupaju mrežnom profiliranju i partnerstvu za ciljanje oglasa, posebno ona koja nude web analitiku, oglašavanje ili usluge društvenih medija. Konačno, novi okvir takođe garantuje određenu zaštitu od odluka zasnovanih na profiliranju i od računarski generisanih odluka [čl. 22]. Sistemi koji uključuju algoritamsko donošenje odluka ili druge oblike profiliranja mogu dovesti do diskriminacije na osnovu rase, spola, religije, nacionalnog porijekla ili drugog statusa. Čak i ako pojedinci pristanu, oni i dalje imaju pravo na ljudski pregled značajnih rezultata automatiziranih sistema donošenja odluka. "Kako vlade i kompanije sve više koriste algoritme za donošenje važnih odluka o životima ljudi, poput toga ima li osoba javnu naknadu, zdravstveno osiguranje, kredit ili posao, ove zaštite obećavaju određeni stupanj transparentnosti i odgovornosti i zaštitu od diskriminacije koja utječe na ljudska prava" (OUEUZP, 2018). Podaci koji se ne smatraju osobnima zaštićeni su nacionalnim zakonodavstvom država članica. GDPR se ne primjenjuje na anonimizirane podatke. Podaci se smatraju osobnima ako se iz njih s velikom vjerojatnošću može otkriti identitet pojedinca.

„Sam opseg podataka koje GDPR pokriva nije se značajno promijenio, osim dodavanja mrežnih identifikatora koji se smatraju osobnim podacima.

Ukupno gledano, GDPR pokriva sljedeće kategorije podataka:“ (GDPR informer, 2018.) osnovni podaci – ime i prezime, broj osobne iskaznice, lokacijski podaci; podaci s kreditnih kartica; zdravstveni karton (invalidnost, povijest bolesti i sl.); biometrijski podaci (sken rožnice, otisci prsta itd.); genetski podaci (DNA i sl.); vjerska i filozofska uvjerenja; etnička pripadnost; ekonomsko stanje; članstvo u sindikatu; seksualna orijentacija i spolni život; IP adrese; Osobne poruke e-pošte; Kolačići u pregledniku; Pseudonimizirani podaci.

Tvrtke koje pribavljaju osobne podatke od ispitanika (korisnika) smatraju se voditeljima obrade, a naredbe za obradu podataka daju izvršiteljima obrade, koji obradu vrše u ime voditelja obrade. U većini slučajeva ista tvrtka će biti i voditelj i izvršitelj, ali to ne vrijedi uvijek.

3.4. Koliko su jasna prava i dužnosti prema GDPR-u?

GDPR će, kao i svako novo pravilo, s vremenom postati jasniji kako ljudi i kompanije budu osporavali prakse i tumačenja njegovih zahtjeva. Već postoje određena područja koja će vjerovatno biti sporna i čekaju daljnje rješenje. Države članice EU imaju određenu fleksibilnost u odlučivanju o načinu primjene zakona i njegovog odražavanja u vlastitim nacionalnim režimima zaštite podataka. Jedno od područja u kojima se očekuju određene varijacije je dob u kojoj djeca mogu sama pristati na obradu svojih podataka bez roditelja ili staratelja. Uredba EU omogućava državama članicama da starosnu dob za saglasnost postave bilo gdje između 13 i 16 godina. To povećava rizik od nedosljednosti u pristupima širom Europske unije.

Sljedeće je područje neizvjesnosti kada uredba dozvoljava organizacijama da pribave i obrade podatke osobe bez pristanka ako legitimni interesi entiteta¹³ nadmašuju prava i slobode osobe. "Neki od legitimnih interesa na koje se subjekti mogu osloniti uključuju sprečavanje prevara, internu administraciju, informacionu sigurnost i prijavljivanje mogućih krivičnih djela. Ali izravni marketing je također legitiman interes, podižući potencijalno širu kategoriju prema kojoj bi se odmjerila prava pojedinca. Ovisno o tome kako se odredba o legitimnim interesima tumači, mogla bi stvoriti veliku rupu koja omogućava sakupljačima podataka da izbjegavaju tražiti pristanak"(OUEUZP,2018). Jedna od zaštitnih mjera je da će države članice

¹³ Obrada ličnih podataka ne mora nužno biti opravdana zakonskom obavezom ili izvršena radi izvršavanja uslova ugovora s pojedincem. U takvim slučajevima obrada ličnih podataka može biti opravdana na osnovu legitimnog interesa. (Za više vidi:https://ec.europa.eu/info/law/lawtopic/dataprotection/reform/rules-business-and-organisations/legal-grounds-processing-data/grounds-processing/what-does-grounds-legitimate-interest-mean_en?fbclid=IwAR1KFgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mneaqiG2L5t48ycxvfL)

EU i dalje trebati primjenjivati i provoditi regulativu na način koji osigurava poštivanje ljudskih prava iz Povelje o temeljnim pravima Evropske unije.

3.5. Koje probleme GDPR neće moći riješiti?

Propis EU "neće umanjiti vladin nadzor, jer omogućava vladin nadzor pod širokim izuzećima. Vladine agencije mogu obrađivati lične podatke bez pristanka ako postoji zabrinutost za nacionalnu sigurnost, odbranu ili javnu sigurnost, pojmovi koje uredba ne definiše" (OUEUZP,2018). Međutim, kao što je utvrdio Sud pravde EU, takvi pojmovi ne pružaju potpunu slobodu državama da rade šta god žele. Međunarodni i regionalni zakoni o ljudskim pravima (i svi nacionalni propisi koji nisu u suprotnosti s propisima EU) i dalje se primjenjuju kako bi ograničili nadzor i obradu podataka obavještajnih agencija i agencija za provođenje zakona. Međutim, mnoge su evropske države proširile svoje zakone o nadzoru posljednjih godina, podrivajući zaštitu privatnosti i drugih ljudskih prava. U narednim godinama vjerovatno će se zatražiti od Suda EU da razgraniči izuzetke od državnih interesa u vezi s uredbom u kontekstu EU, evropskog i međunarodnog zakona o ljudskim pravima. Pojačana zaštita podataka prema uredbi EU takođe naglašava koliko su slabiji američki propisi o zaštiti podataka u poređenju. Takođe pogoršava zabrinutost zbog prijenosa podataka EU-a u SAD prema sporazumu o zaštiti privatnosti. Prema zakonu EU¹⁴, "američke kompanije ne mogu prenositi lične podatke EU u SAD ukoliko ne pokažu da će biti zaštićeni na načine koji su u osnovi jednaki zaštiti u Evropi. U slučaju protiv Facebooka 2015. godine koji je pokrenuo zagovornik privatnosti Max Schrems, najviši sud EU poništio je sporazum kojim se dozvoljavaju takvi transferi, pozivajući se na zabrinutost da bi američke obavještajne agencije mogle pristupiti evropskim podacima neselektivno, bez značajnog pravnog lijeka ako bi agencije kršile prava"(OUEUZP,2018). Pod pritiskom da se obnove međuatlantski tokovi podataka, u julu 2016.

¹⁴ Međunarodni sporazumi o zaštiti podataka, štiti privatnost između EU i SAD-a, prijenos podataka o evidenciji imena putnika. (Za više vidi: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/international-dimension-dataprotection_en?fbclid=IwAR1KfgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mne-aqiG2L 5t48ycxvflY)

američko Ministarstvo trgovine i Europska komisija postigli su novi dogovor, PrivacyShield¹⁵, uz obećanja o jačoj zaštiti podataka. Dogovor se oslanja na pismena uvjerenja američkog direktora nacionalne obavještajne službe da evropski podaci neće biti podvrgnuti neselektivnom masovnom nadzoru. Međutim, ovaj je dogovor od početka bio manjkav jer PrivacyShield ne sprečava nadzor mrežnim mrežama evropskih podataka. Kao rezultat toga, Human Rights Watch tvrdi da američki zakoni i praksa čine Štit privatnosti nevažećim.

U Velikoj Britaniji kršenja podataka su neizbježna, pa je plaćanje kazni samo dio "troškova poslovanja". „Equifax i drugi pokušali su prikriti masovno hakiranje osobnih podataka iz svojih sustava, vjerojatno strahujući od naslova koji su bili neizbježni nakon što je kršenje postalo javno. Ovo su samo primjeri stava koji zakonodavci EU žele ispraviti izricanjem potencijalno novčanih kazni zbog nepoštivanja propisa. Kršenja podataka mogu biti neizbježna, ali trebali bi uložiti sve napore kako bi ih spriječili.“(Lines,2018.)

3.5.1. Pravila o međunarodnom prijenosu podataka

Pravila EU o zaštiti podataka primjenjivat će se na Europski ekonomski prostor (EEA), koji uključuje sve zemlje EU i zemlje koje nisu članice EU, Island, Lihtenštajn i Norveška.

Kada se lični podaci prenose izvan Europskog ekonomskog prostora, predviđene su posebne mjere zaštite kako bi se osiguralo da zaštita putuje s podacima.

Na reformu zakonodavstva EU o zaštiti podataka usvojen 2016. godine nudi raznovrsnu alat mehanizama za prijenos podataka u treće zemlje: adekvatnost odluke¹⁶, standardne ugovorne klauzule¹⁷, obavezujuća korporativnih pravila, mehanizam certifikaciju, kodeksa ponašanja,

¹⁵ Komercijalni sektor: Štiti privatnost između EU i SAD-a. (Za više vidi: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/dataprotection/international-dimensiondataprotection/eusdatatransfers_en?fbclid=IwAR1KfgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mneaqiG2L5t48ycxvFLY)

¹⁶Odluka o adekvatnosti, kako EU utvrđuje ima li država koja nije članica EU adekvatan nivo zaštite podataka.

¹⁷Standardne ugovorne klauze (SCC) za prijenos podataka između EU i zemalja koje nisu članice EU.

takozvani "odstupanja"¹⁸, itd. "Iako je arhitektura režima međunarodnih transfera slična strukturi prema Direktivi o zaštiti podataka iz 1995. godine, reforma pojednostavljuje i proširuje upotrebu postojećih mehanizama i uvodi nove alate za međunarodne transfere" (OUEUZP, 2018).

Završivši reformu zakonodavstva EU o zaštiti podataka, Komisija je usvojila strategiju o međunarodnim tokovima podataka. Njegova komunikacija od 10. januara 2017. godine predstavlja svoj pristup u razvoju odluka o adekvatnosti kao i druge alate za transfere i međunarodne instrumente zaštite podataka. EU je razvila posebne odredbe u vezi s prekograničnim protokom podataka i zaštitom privatnosti koje će biti predstavljene u međunarodnim trgovinskim pregovorima.

Transferi u određenim sektorima zasnivaju se na određenim međunarodnim sporazumima. Primjeri međunarodnih sporazuma koji uključuju prijenos ličnih podataka su: (OUEUZP, 2018)

- evidencija imena putnika Records (PNR)¹⁹
- ifinanciranja terorizma za praćenje programa (TFTP)²⁰

¹⁸Smjernica 2/2018 o odstupanjima od člana 49 prema Uredbi 2016/679.

¹⁹Dana 27. aprila 2016. godine, Europski parlament i Vijeće usvojili su Direktivu (EU) 2016/681 o korištenju podataka o evidenciji putnika (PNR) za prevenciju, otkrivanje, istragu i kazne niprogonterorističkih djela i teškog kriminala. (Za više vidi : https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/policecooperation/informationexchange/pnr_en?fbclid=IwAR1KFgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mne-aqiG2L5t48ycxvFLY)

²⁰Suzbijanje financiranja terorizma ključna je komponenta strategije EU u borbi protiv terorizma. Kako teroristi i njihove pristalice nprestanom mijenjaju svoje načine prikupljanja, premještanja i pristupanja sredstvima, EU mora prilagoditi svoje instrumente i mjere kako bi ih lišila mogućnosti bavljenja kriminalnim aktivnostima. (Za više vidi: <https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/counter-terrorism/fight-financingterrorismen?fbclid=IwAR1KFgU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mne-aqiG2L5t48ycxvFLY>)

3.6. Kakav će efekat GDPR imati van EU?

Propis EU vjerojatno će postati de facto globalni standard, baš kao što je to učinila i prethodna Europska direktiva o zaštiti podataka, jer će se primjenjivati na svaku organizaciju koja prikuplja ili obrađuje podatke građana EU, bez obzira na to gdje organizacija ima sjedište ili gdje podaci EU obrađuju se. Također je moguće da će neevropske zemlje kopirati neke ili mnoge njegove zaštite dok moderniziraju ili uspostavljaju zakone o zaštiti podataka(OUEUZP,2018). Nova pravila EU sadrže neke nedostatke i ograničenja. Mnoge odredbe uključuju nejasne, nedefinisane ili potencijalno previše dopuštajuće izvore. "Na primjer, vlade i kompanije mogu prikupljati i obrađivati podatke bez pristanka ako su njihovi „legitimi interesi“ veći od prava i sloboda osobe. Dopusnjeni legitimni interesi propisani su dobro definirani ili su široko nacrtani, što bi moglo stvoriti značajne rupe"(EUPZPUP,2018). GDPR može postati standard koji mnoge organizacije standardno slijede svugdje, ili barem njegovi elementi. Neke multinacionalne kompanije mogu odabrati da primjenjuju propise EU na sve širom svijeta, dok druge mogu pokušati identificirati i primijeniti zaseban skup pravila za ljude u EU. "Na primjer, Microsoft , Apple i Twitter najavili su da će proširiti barem neke mjere zaštite na svoje kupce širom svijeta, s različitim stupnjevima detalja o tome koje će odredbe biti primijenjene"(OUEUZP,2018). Facebook je također rekao da će proširiti GDPR zaštitu " u duhu " na korisnike koji se nalaze izvan EU, ali nije prestao s opredjeljenjem za primjenu propisa globalno. U isto vrijeme, kompanija je poduzela korake kako bi osigurala da korisnici Facebooka u Africi, Aziji, Australiji i Latinskoj Americi možda ne potpadaju pod nadležnost propisa.Ipak, druga preduzeća mogu u potpunosti napustiti tržište EU ili privremeno blokirati ljude u EU dok rade na usklađivanju. U drugim slučajevima, sistemi razvijeni kao odgovor na regulativu EU, poput prenosivosti podataka, mogu se lako ponuditi korisnicima izvan Europe nakon što su uspostavljeni. Sve države trebale bi usvojiti sveobuhvatne zakone o zaštiti podataka koji u središte stavljaju ljudska prava pojedinaca. "GDPR nije savršen, ali je jedan od najjačih režima zaštite podataka na snazi bilo gdje u svijetu. Vlade bi trebale urediti postupanje privatnog sektora sa ličnim podacima jasnim zakonima i ograničiti prikupljanje i upotrebu podataka ljudi za zaštitu prava."(OUEUZP,2018).

Kad se osobni podaci prenose izvan EU-a, zaštita koju pruža Opća uredba o zaštiti podataka i dalje se primjenjuje na njih. To znači da ako izvozite podatke u inozemstvo, vaše poduzeće mora osigurati da se pridržava jedne od sljedećih mjera: (Evropska unija,2020.)

- EU smatra da su mjere treće zemlje odgovarajuće.
- Vaše poduzeće poduzima potrebne mjere kako bi se osigurala odgovarajuća zaštita, primjerice uključivanjem posebnih odredbi u ugovor s uvoznikom osobnih podataka iz treće zemlje.
- Vaše se poduzeće oslanja na posebne razloge prijenosa (odstupanja) kao što je privola pojedinca.

3.7. Kakav će uticaj GDPR imati na slobodu izražavanja?

Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštenja informacija i ideja bez mišljenja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtjevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskihpreduzeća (Bychawska-Siniarska,2017:9).

"Propisi predviđaju pravo na brisanje [čl. 17]. Ova odredba proširuje ono što je postalo poznato kao „pravo na zaborav“ koje je Sud EU uspostavio 2014. godine u slučaju protiv Google-a Španija. Prema GDPR-u, pojedinci mogu tražiti od kompanija da izbrišu lične podatke u određenim okolnostima: na primjer, ako podaci više nisu potrebni u svrhe u koje su prikupljeni; ako pojedinac povuče pristanak ili se usprotivi i nema pretežno opravdanje za njegovo zadržavanje; ili ako su podaci na drugi način nezakonito obrađeni kršeći GDPR"(OUEUZP.2018). Ovo se pravo primjenjuje i ako su lični podaci objavljeni, što stvara značajne poteškoće u implementaciji s obzirom na lakoću s kojom se mrežne informacije mogu kopirati i dijeliti na više web lokacija u različitim jurisdikcijama.Pravila predviđaju izuzetke, uključujući i to da li je obrada podataka neophodna za ostvarivanje slobode izražavanja i informacija ili za arhivske ili istraživačke svrhe. Međutim, ovi izuzeci nisu dobro definirani u GDPR-u i ostavljeni su na razradu nacionalnom zakonodavstvu. Budući da privatne platforme riskiraju kaznu zbog nepoštivanja propisa, odredba može podstaći nepotrebno ili prekomjerno

preuzimanje sadržaja, kršeći slobodu izražavanja. Pored toga, ostavljanje odluka o tome kada je obrada neophodna zbog slobode izražavanja (i drugih razloga od javnog interesa) na diskrecijsko pravo kompanija, a ne nepristrasnih sudova, znači da postoji malo proceduralnog pravnog postupka za one koji žele i dalje imati pristup informacijama koje je uklonjeno.

„Pravo na zaborav“²¹ razvijeno u presudama Suda pravde EU kritizirano je jer omogućava ljudima da potisnu istinite, neklevetničke informacije koje jednostavno mogu biti neugodne. "Na primjer, ljudi na položajima od javnog povjerenja (poput izabranih zvaničnika, svećenika i finansijskih stručnjaka) pokušali su iskoristiti pravo na zaborav da uklone vijesti o njihovim prethodnim krivičnim presudama iz Googleovih rezultata pretraživanja"(OUEUZP,2018). Konture između zaštite podataka i slobode izražavanja i dalje će se osporavati dok se pojedinci pozivaju na GDPR-ovo pravo na brisanje. Konačno, uredba EU nije dizajnirana za rješavanje širenja dezinformacija, govora mržnje ili drugog ilegalnog sadržaja na mreži.

3.8. Šta još treba učiniti za zaštitu podataka i prava na privatnost?

GDPR je vitalni korak ka jačoj zaštiti privatnosti. Međutim, to neće biti efikasno bez tumačenja, primjene i provođenja. Nacionalne vlasti za zaštitu podataka morat će rigorozno odgovoriti na pritužbe, istražiti kršenja i aktivno provoditi istrage kako bi izvršile odredbe. Mnoge vlasti za zaštitu podataka nemaju dovoljno resursa, posebno u poređenju sa velikim kompanijama, i nemaju kapacitet da igraju sveobuhvatnu izvršnu ulogu. Države članice trebale bi dodijeliti odgovarajuće finansijske i ljudske resurse vlastima za zaštitu podataka. Čak i uz snažno provođenje, još uvijek postoje mnogi strukturni izazovi za postizanje GDPR-ove vizije privatnosti i kontrole podataka. Prvo, dok uredba zahtijeva saglasnost prije nego što kompanije mogu prikupiti ili obraditi podatke, smislenu informiranu saglasnost teško je postići bez

²¹ Samo moćni će imati koristi od 'prava na zaborav'(Mark Stephens). Presuda Evropskog suda pravde od sedmice koja dozvoljava bilo kome da traži da pretraživač ukloni neželjene inormacije iz svog indeksa - čak i ako su tačne, zakonite i javno dostupne drugdje - opasan je korak u pogrešnom smjeru. (Za više vidi:https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/18/powerful-benefit-right-to-beforgotten?fbclid=IwAR3CoGFs8ApCF5NqX7B2AsiKDg_vWOUvMIBDjp9JJwJCeqHUxUcTugKjsJ4)

izbora. Mnoge velike internetske usluge imaju malo stvarnih konkurenata, pa se korisnici suočavaju sa pristankom na uvjete društvene mreže ili propuštanjem središnje komponente modernog društvenog ili profesionalnog života. Iako slučaj Schrems može iznuditi neke pozitivne promjene, GDPR se ne bavi u potpunosti efektima ove vrste monopolske moći. Uz to, "informirani pristanak postat će neuhvatljiviji s vremenom kako ekosustavi oglašavanja postaju sve složeniji. Propis EU ne osporava direktno poslovne modele vođene oglasima koji pozivaju korisnike da trguju svojim ličnim podacima za besplatne mrežne usluge poput e-pošte, društvenih mreža ili pretraživača - a sve to dok te podatke koriste za stvaranje detaljnih profila za prodaju oglašivačkim mrežama"(OUEUZP,2018). Prosječni korisnik može pristati na obradu podataka bez istinskog razumijevanja složenosti načina na koji će se njihovi podaci koristiti, uprkos zahtjevu propisa o jasnim obavijestima o privatnosti. "Pristup GDPR-a za davanje saglasnosti može otežati budućim CambridgeAnalyticsima neovlašteni pristup podacima, ali daleko je od toga da li uredba može u potpunosti spriječiti neočekivanu ili zloupotrebu osobnih podataka, kao što je "psihometrijsko" oglašavanje na izborima. Ljudska prava su minimalni standard koji se ne može odreći pristankom, čak iako bi se mogle predvidjeti sve potencijalne upotrebe podataka"(OUEUZP,2018). U konačnici, digitalno društvo može zahtijevati mnogo značajniju zaštitu nego što model koji se temelji na pristanku može pružiti.

3.9. Službenik za zaštitu podataka

"Kako bi se osigurala usklađenost s GDPR-m nužno su potrebne stručne osobe koje razumiju zahtjeve GDPR-a i koje su educirane za planiranje, implementaciju i održavanje usklađenosti organizacije prema samoj Uredbi²². Na tom tragu, stupanjem GDPR-a na snagu, mnoge tvrtke

²²Sukladno čl. 37 st. 1 GDPR-a voditelj obrade i izvršitelj obrade imenuju službenika za zaštitu podataka i to: "u svakom slučaju u kojem: (a) obradu provodi tijelo javne vlasti ili javno tijelo, osim za sudove koji djeluju u okviru svoje sudske nadležnosti, (b) osnovne djelatnosti voditelja obrade ili izvršitelja obrade sastoje se od postupaka obrade koji zbog svoje prirode, opsega i/ili svrha iziskuju redovito isustavno praćenje ispitanika u velikoj mjeri, ili (c) osnovne djelatnosti voditelja obrade ili izvršitelja obrade sastoje se od opsežne obrade posebnih kategorija podataka natemelju članka 9. i osobnih podataka u vezi s kaznenim osudama i kažnjivim djelima iz članka 10." Prema GDPR, čl. 37. st. 1.

imaju obvezu imenovanja kvalificiranog službenika za zaštitu podataka (eng. Data Protection Office – DPO) koji će odgovarati izravno Upravi. (GDPR, čl. 37.) Pri tom, ne navodi se eksplicitno struka DPO-a ali prema zahtjevima sustava osoba mora poznavati i pravni i tehnološki aspekt obrade osobnih podataka. Nadalje, sama obrada mora bit i troškovno isplativa (ekonomična) te u skladu s pravnim zahtjevima Uredbe i samim mogućnostima organizacije što se ostvaruje kroz savjetovanje s nadzornim tijelom. Također, službenik za izvršavanje djeluje neovisno u izvršenju svojih obveza i odgovara direktno upravi kako je i izrečeno u čl. 38 GDPR-a²³.

Nadalje, grupa poduzetnika može imenovati jednog službenika za zaštitu podataka pod uvjetom da je službenik za zaštitu podataka lako dostupan iz svakog poslovnog nastana. (GDPR, čl. 37. st. 2.) Isto tako ako je voditelj obrade ili izvršitelj obrade tijelo javne vlasti ili javno tijelo, za nekoliko takvih vlasti ili tijela može se imenovati jedan službenik za zaštitu podataka, uzimajući u obzir njihovu organizacijsku strukturu i veličinu. (GDPR, čl. 37. st. 3.) Vezano uz kvalifikacije službenika za zaštitu podataka Uredba propisuje kako se službenik za zaštitu podataka imenuje na temelju stručnih kvalifikacija, a osobito stručnog znanja o pravu i praksama u području zaštite podataka te sposobnosti izvršavanja zadaća iz članka 39 GDPR-a. (GDPR, čl. 37. st. 5.) Isto tako, službenik za zaštitu podataka može biti član osoblja voditelja obrade ili izvršitelja obrade ili obavljati zadaće na temelju ugovora o djelu. (GDPR, čl. 37. st. 6.) Uz osnovno razumijevanje procesa i klasifikacije službenik za zaštitu podataka obavlja najmanje sljedeće zadaće: (a) informiranje i savjetovanje voditelja obrade ili izvršitelja obrade te zaposlenika koji obavljaju obradu o njihovim obvezama iz ove Uredbe te drugim odredbama Unije ili države članice o zaštiti podataka; (b) praćenje poštovanja ove Uredbe te drugih odredaba Unije ili države članice o zaštiti podataka i politika voditelja obrade ili izvršitelja obrade u odnosu na zaštitu osobnih podataka, uključujući raspodjelu odgovornosti, podizanje svijesti i osposobljavanje osoblja koje sudjeluje u postupcima obrade te povezane revizije; (c) pružanje savjeta, kada je to zatraženo, u

²³Prema članku 38. st. 3. "GDPR-a: Voditelj obrade i izvršitelj obrade osiguravaju da službenik za zaštitu podataka ne prima nikakve upute u pogledu izvršenja tih zadaća. Voditelj obrade ili izvršitelj obrade ne smiju ga razriješiti dužnosti ili kazniti zbog izvršavanja njegovih zadaća. Službenik za zaštitu podataka izravno odgovara najvišoj rukovodećoj razini voditelja obrade ili izvršitelja obrade."(GDPR, čl. 38. st. 3)

pogledu procjene učinka na zaštitu podataka i praćenje njezina izvršavanja u skladu s člankom 35.; (d) suradnja s nadzornim tijelom; (e) djelovanje kao kontaktna točka za nadzorno tijelo o pitanjima u pogledu obrade, što uključuje i prethodno savjetovanje iz članka 36. te savjetovanje, prema potrebi, o svim drugim pitanjima. (GDPR, čl. 39. st. 1.) Službenik za zaštitu podataka pri obavljanju svojih zadaća vodi računa o riziku povezanom s postupcima obrade i uzima u obzir prirodu, opseg, kontekst i svrhe obrade. (GDPR, čl. 39. st. 2.)

3.10. Kazne u okviru GDPR

Počevši s postroženim pravilima obrade, najvažniji je naglasak na činjenici kako se pravno jača snaga “nadzornog tijela” te Uredba predviđa kako bi se ojačale i uskladile upravne sankcije za kršenje ove Uredbe, svako nadzorno tijelo trebalo bi imati ovlasti izricati upravne novčane kazne. Nadalje, u Uredbi se eksplicitno objašnjavaju kršenja te postavlja gornja granica i kriteriji za određivanje povezanih upravnih novčanih kazni, što bi za svaki pojedinačni slučaj trebalo odrediti nadležno nadzorno tijelo, uzimajući u obzir sve bitne okolnosti posebne situacije, vodeći računa osobito o prirodi, težini i trajanju kršenja i njegovim posljedicama te mjerama poduzetim da bi se osiguralo poštovanje obveza iz ove Uredbe te spriječile ili ublažile posljedice kršenja.³⁰ Nepoštivanje odredbi Uredbe povlači kazne i to drakonske - do 4% ukupnog godišnjeg prometa na svjetskoj razini ili do 20 milijuna eura, koja god vrijednost bude viša.³¹ Za razliku od ranije, odnositi će se na sve tvrtke koje posluju na području Europske unije (a ne samo one koje su registrirane u EU!) Ne dovodeći u pitanje korektivne ovlasti nadzornih tijela iz članka 58. stavka 2. svaka država članica može utvrditi pravila mogu li se i u kojoj mjeri tijelima javne vlasti ili tijelima s poslovnim nastanom u toj državi članici izreći upravne novčane kazne. (GDPR, čl. 83. st. 7.) U slučaju lakšeg kršenja ili ako bi moguća novčana kazna nerazmjerno opteretila fizičku osobu, umjesto novčane kazne može se izdati upozorenje. Međutim, posebna bi se pozornost trebala posvetiti naravi, ozbiljnosti i trajanju kršenja, namjeri kršenja, mjerama poduzetim za ublažavanje pretrpljene štete, stupnju odgovornosti ili svim relevantnim prethodnim kršenjima, načinu na koji je nadzorno tijelo doznalo za kršenje, usklađenosti s mjerama naloženima protiv voditelja obrade ili izvršitelja obrade, pridržavanju kodeksa ponašanja te svakom drugom otegotnom ili olakotnom čimbeniku. Propisivanje sankcija, uključujući upravne novčane kazne, trebalo bi podlijegati odgovarajućim postupovnim zaštitnim mjerama u skladu s općim načelima

prava Unije i Poveljom, uključujući i učinkovitu sudsku zaštitu i pravilno postupanje. (GDPR, Preambula, tačka 148.) Države članice trebale bi imati mogućnost propisati pravila o kaznenim sankcijama za kršenja ove Uredbe, uključujući i kršenja nacionalnih pravila donesenih na temelju ove Uredbe i unutar njezinih granica. Te kaznene sankcije mogu obuhvaćati i oduzimanje dobiti stečene kršenjem ove Uredbe. Međutim, izricanje kazni za povrede takvih nacionalnih pravila i upravnih sankcija ne bi smjelo dovesti do kršenja načela ne bis in idem, kako ga tumači Europski sud (GDPR, Preambula, tačka 149.). Također, kada se upravne kazne izriču poduzetniku, poduzetnik bi se u te svrhe trebao shvatiti poduzetnik u skladu s člancima 101. i 102. UFEU-a. Ako su upravne kazne izrečene osobama koje nisu poduzetnik, prilikom razmatranja odgovarajućeg iznosa novčane kazne nadzorno tijelo trebalo bi uzeti u obzir opću razinu dohotka u državi članici te ekonomsko stanje osobe. Predviđena je i primjena mehanizma konzistentnosti radi promicanja konzistentne primjene upravnih novčanih kazni.³² Države članice trebale bi utvrditi i trebaju li i do koje mjere primjenjivati upravne novčane kazne za državna tijela. Izricanje upravne novčane kazne ili upozorenja ne utječe na primjenu ovlasti nadzornih tijela ili drugih sankcija na temelju ove Uredbe. (GDPR, Preambula, točka 150) U svakom slučaju novčane kazne trebale bi biti učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće. (GDPR, Preambula, tačka 151).

4. LJUDSKA PRAVA U DIGITALNOM DOBU

"Čovjek i njegova sigurnost moraju biti prva briga svake tehnološke avanture"

Albert Einstein

Privatnost kao ljudsko pravo utvrđeno je u nizu međunarodnih dokumenata: u članu 12. Opće deklaracije o ljudskim pravima te u članku 17. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima²⁴. U europskom kontekstu, nalazimo ga u članku 8.1. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda²⁵ kao "Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života", i članu 7. Povelje o temeljnim pravima Europske unije, na način da: "Svatko ima pravo na poštovanje svojeg privatnog i obiteljskog života, doma i komuniciranja." (Privatnost kao ljudsko pravo, PKLJP, 2019). Prije 3 decenije, pristup internetu i svim digitalnim alatima bio je rezerviran za ograničeni broj ljudi (državne službe, vojsku, tvrtke itd.). Iako danas digitalne tehnologije nisu još dostupne svima, ipak su široko razvijene, do te granice da postaju sveprisutne, promjenile su život velike većine ljudskih bića. Digitalni prostor postaje omiljeno sredstvo naših svakodnevnih aktivnosti, što ima značajan utjecaj na ostvarivanje naših prava. Kako bi se nosile sa razvojem interneta tehnologija i prilagodile pravnu državu ovom novom sredstvu, države cijelog svijeta promjenile su državno zakonodavstvo na temu zaštite podataka, borbe protiv kibernetičkog terorizma, online prodaja itd. "Ako je digitalni prostor osuđen biti posebno područje zakona, postavlja se pitanje zaštite ljudskih prava i njezine učinkovitosti. Uz digitalno doba stvorile su se brojne prilike koje utječu na temeljna prava i slobode. Trenutačni prijenos i dematerijalizacija informacija neosorivo je izvor napretka za mnoge sektore, ali postavlja se pitanje povjerljivosti osjetljivih podataka" (Ljudska prava u doba digitalnog građanstva, LJPDG., 2017:7).

²⁴ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. (Za više vidi: https://pravosudje.gov.hr/UserDoc/Images/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Zakoni%20i%20ostali%20propisi/UN%20konvencije/Medjunarodni_pakt_o_gradjanskim_i_politickim_pravima_HR.pdf)

²⁵ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. (Za više vidi: [https://zakon.hr/z/364/\(Europska\)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda](https://zakon.hr/z/364/(Europska)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda))

Povelja o temeljnim pravima daje i poseban članak koji se odnosi specifično na zaštitu osobnih podataka, koji definira i položaj osobe o kojoj se podaci prikupljaju i glasi: "1). Svatko ima pravo na zaštitu osobnih podataka koji se na njega ili nju odnose. 2). Takvi podaci moraju se obrađivati pošteno, u utvrđene svrhe i na temelju suglasnosti osobe o kojoj je riječ, ili na nekoj drugoj legitimnoj osnovi utvrđenoj zakonom. Svatko ima pravo na pristup prikupljenim podacima koji se na njega ili nju odnose i pravo na njihovo ispravljanje. 3). Poštovanje tih pravila podliježe nadzoru neovisnog tijela."(PKLJP,2019) Također, standardi zaštite privatnosti i zaštite osobnih podataka dodatno su razrađeni kroz nacionalno zakonodavstvo. Ako je pojava digitalnog okruženja neizbježno dovela do revolucije u tradicionalnom ostvarivanju ljudskih prava, nove su tehnologije doprinijele i nastanku novih prava kao: pravo na zaborav, digitalna smrt ili pravo na održavanje veze s internetom, sve su to novi koncepti koji su se pojavili 2000te godine.

4.1. Stanje

U decembru 2013. godine, Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila je rezoluciju 68/167, u kojoj je izrazila duboku zabrinutost zbog negativnog utjecaja koji nadzor i presretanje komunikacija mogu imati na ljudska prava. Opća skupština pozvala je sve države da preispitaju svoje postupke, praksu i zakonodavstvo vezano za nadzor komunikacija, presretanje i prikupljanje osobnih podataka te je naglasila potrebu da države osiguraju potpunu i učinkovitu provedbu svojih obveza iz međunarodnog prava ljudskih prava. "Od 2015. godine u sklopu UN-a djeluje i Specijalni izvjestitelj za pravo na privatnost u čijem je mandatu, između ostalog, prikupljanje podataka u cilju izvještavanja o pravu na privatnost i sastavljanje preporuka za zaštitu i promociju prava na privatnosti, te prijavljivanje i praćenje povreda prava na privatnost, kao i praćenje globalnih trendova vezanih za ovo pravo i nove tehnologije."(PKLJP,2019).

Dana na svijetu ima više mladih nego u bilo kojem trenutku u povijeti " 1,8 milijardi je onih između 10 i 24 godina. Naš je svijet dakle, svijet mladih, ali nije svijet za mlade. Jer više 500 milijuna mladih između 15 i 24 godine živi s manje od 2 dolara dnevno, i mnogo od njih su isključeni iz donošenja odluka i sve više izloženi uticaju ekonomskih kriza"(LJPDG,2017:10). Digitalni prostor obiluje višestrukim podacima. Rezervacija željezničkih ili avionskih karata,

zahtjevi za naknadom medicinskih troškova, procedure za dobijanje ličnih dokumenata, samo su neki primjeri mnogobrojnih situacija u kojima su korisnici digitalnih alata navedeni na otkrivanje, i to dobrovoljno, informacija u potpunosti privatne prirode, čak intime. Korisnici očekuju da same digitalne tvrtke nađu rješenja kako bi privatni podaci (slike, tekstovi, registracije) bili sačuvani. Svi ti podaci nisu samo sakupljeni, što bi već moglo biti zabrinjavajuće, već se velikim dijelom mogu obraditi, usporediti, sačuvati, sve bez da je korisnik o tome informiran. Privatnost korisnika je ugrožena. Takođe, intenzivan razvoj i brzina nastanka i primjene informacijskih tehnologija premašile su očekivanja, namjere i ideje čak i njihovih tvoraca. "Najugroženiji aspekt i posljedica informacionalističkog razvoja jeste ugrožavanje privatnosti pojedinca, tajnosti podataka, zaštite osobnosti pojedinca, osobnih podataka i ograničavanje slobode izražavanja. Samim time, povlači se pitanje zaštite od negativnog utjecaja informacionalizma na zaštitu nacionalne sigurnosti, zaštitu maloljetnika, zaštitu ljudskog dostojanstva, zaštitu ljudske časti i ugleda te zaštitu intelektualnog vlasništva"(LJPDG,2017:31). Uz sve prednosti koje nam donose nove tehnologije i tehnološki napredak, očekivana je i pojava negativnih posljedica. Veliko otvaranje naših lokalnih i nacionalnih okolina utjecajima iz raznih dijelova svijeta ponekad ostavlja osjećaj nemoći i gubitka kontrole nad vlastitom okolinom i događanjima. Postoji mišljenje da negativne posljedice proizlese iz: " 1) brzine u selektivnosti širenja informacijske tehnologije; 2) informacijskog stresa i informacijskog onečišćenja; 3) računalnog i kibernetičkog kriminaliteta; 4) informacijskog ratovanja i kibernetičkog terorizma"(LJPDG,2017:32). Ključno pitanje koje se samim tim nameće jeste, kako postići kontrolirani razvoj, odnosno kako osigurati da se ekspanzivni tehnološki razvoj kreće unutar uvriježenih etičkih, pravnih i kulturnih okvira za dobrobit ljudskog društva? Nove informacijske i komunikacijske tehnologije umrežile su već stotine milijuna ljudi. Vijesti se, putem masovnih medija, šire velikom brzinom i dolaze do svih kutaka zemlje. Imati pravu informaciju u pravo vrijeme na pravom mjestu - postaje poput oružja što dovodi do jednog od najopasnijih negativnih suputnika informacionalističkog razvoja - kibernetičkog terorizma.

Povreda zaštite podataka i njihova zloupotreba u ovom aspektu terorizma dovodi u pitanje nacionalnu sigurnost te ličnu i fizičku zaštitu osobe.

4.2. Izazovi

Zaštita privatnosti i osobnih podataka globalni je izazov u digitalnom okruženju. Tome je uvelike doprinjeo razvoj interneta i tehnologija koje omogućuju brzu komunikaciju velikog broja korisnika i razmjenu velike količine podataka različitih formata na globalnoj razini. Nove tehnologije poput umjetne inteligencije, "pametne tehnologije"²⁶, interneta stvari ili "big data tehnologije" otvaraju nove mogućnosti upravljanja i složene obrade velikih količina raznolikih podataka – ne samo osobnih podataka, već i podataka o životu, navikama pojedinaca, različitih podataka pravnih i fizičkih osoba, podataka o društvenoj okolini, te metapodataka. Također, sve je više online usluga i sustava te društvenih mreža kojima korisnici ostavljaju podatke, često nesvjesni (meta)podataka, tj. digitalnog traga koji ostavljaju i pri samoj posjeti nekoj mrežnoj stranici ili korištenjem mrežne usluge. "Takvo okruženje i tehnologija mogu se zloupotrijebiti, te je pravo na privatnost ugroženo uslijed potencijalnog neovlaštenog prikupljanja, pohranjivanja, dijeljenja ili krađe osobnih podataka, ali i drugih privatnih podataka, neovlaštene obrade tih podataka, zatim neovlaštenog ili pretjeranog nadziranja komunikacije, ali i drugih prijetnji. Također, ovim podacima mogu upravljati, tj. prikupljati ih, obrađivati i dijeliti kako privatne tvrtke na tržištu, tako i države – institucije, javni servisi i sustavi, ali i pojedinci korisnici mreža i usluga."(PKLJP,2019:15).Privatnost se može zaštititi korištenjem pseudonima. Međutim, teško je znati ko se krije iza ekrana kada korisnik identiteta nije objavljen. "Ako se korištenje pseudonima zbog očuvanja anonimnosti može primjeniti za zaštitu privatnosti, gledajući na njega kao na vektor izražavanja, predstavlja ujedno opasnost i rizik da se neće moći ući u trag autoru tih opažanja"(LJPDG,2017:). Pitanje zaštite našeg identiteta podiže se i uvođenjem biometrijskih osobnih dokumenata, da bi se olakšala identifikacija osobe, osobni dokumenti (kao putovnica) u današnje vrijeme uključuju mikročip koji sadrži lične podatke: fotografiju i dva otiska prstiju.

²⁶Skok u razvoju tehnologije se u posljednjih nekoliko godina najviše osjetio na području takozvane "pametne" tehnologije. Pametni telefoni, tableti, pametni televizori, čak i pametni domovi (ili "smart home"), sve su više i više prisutni kod sve većeg broja korisnika. (Za više vidi: <https://pcchip.hr/ostalo/te ch/pa metna-tehnologija-koju-ocekujemo-u-2020-godini/>)

4.3. Perspektive

Iako je uvođenje GDPR-a izazvalo veliko zanimanje javnosti, te tako podignulo razinu informiranja građana o važnosti zaštite osobnih podataka, unijelo značajne zakonodavne izmjene u ovo područje, te nametnulo svim pravnim osobama obvezu uvođenja voditelja obrade podataka i brigu o zaštiti osobnih podataka, efekti ovako postavljenog sustava i njegov utjecaj na zaštitu prava na privatnost tek će se vidjeti u budućnosti. U savremenom okruženju informacijskih tehnologija, u današnjem digitalnom dobu, zaštita privatnosti i ličnih podataka te sam razvoj pravnog okvira u području informacijske sigurnosti igraju vrlo važnu ulogu u području zaštite ljudskih prava građana. "Razvoj novih tehnologija i informacijskog društva u cjelini uključuje sve aspekte života u savremenom društvu i sve vidove djelatnosti. Nove tehnologije, posebno informacijske tehnologije uveliko utiču na društvene odnose u svim segmentima, pa se danas govori o nastanku i razvoju informacijskog društva."(LJPDG,2017:27). U takvom okruženju dolazi do izražaja izvanredna složenost novih tehnologija, pojava i odnosa ž, njihova rastuća dinamika i međusobna integracija, i to kako na globalnom planu, tako i na lokalnoj razini. U novom, informacijskom načinu razvoja, tkz. prostoru informacijsko-tehnološkog univerzuma, izvor produktivnosti nalazi se u tehnologiji stvaranja znanja, obrade informacija i komunikacije simbola. Poznati teoretičari informacijske znanosti ističu da su znanje i informacija uvijek ključni elementi u svim načinima razvoja jer se proces proizvodnje uvijek temelji na određenoj razini znanja i na obradi informacija. Međutim, zaštita privatnosti i osobnih podataka globalni je izazov u digitalnom okruženju. Tome je uvelike doprinjeo razvoj interneta i tehnologija koje omogućuju brzu komunikaciju velikog broja korisnika i razmjenu velike količine podataka različitih formata na globalnoj razini.

Ono što trenutačno zabrinjava je da se bilježe slučajevi u kojima se pravo na zaštitu osobnih podataka i odredbe GDPR-a upotrebljavaju kao argument za neobjavlivanje nekih podataka koji su od javnog interesa, odnosno odbijaju se zahtjevi za pristup informacijama od strane tijela javne vlasti. Drugim riječima, "provođenje GDPR-a u praksi ima tendenciju negativnog utjecaja na ostvarivanje prava na pristup informacijama jer se u nekim slučajevima nesrazmjerno koriste za odbijanje ostvarivanja ovog prava."(PKLJP,2019) Također, potrebno je i dalje informirati i

osvještavati građane o zaštiti osobnih podataka, ali i ostalih podataka i općenito o pravu na privatnost kao ljudskom pravu.

Slika br. 13. Digitalno doba (aplikacije)

Preuzeto sa: <https://www.nezavisne.com/nauka-tehnologija/nauka/Da-li-smo-dovoljno-digitalno-pismeni/511913?fbclid=IwAR1KFGU1Hp0Lu0xSskdnj4w5EwUiBu4CJu8oM1mne-aqiG2L5t48ycxvFLY>

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sa donošenjem Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava, došlo je i do velike promjene u karakteru međunarodnog prava. Tokom proteklih decenija i stoljeća jedini subjekti međunarodnog prava bili su države i organizacije država. Razvoj ljudskih prava, koji se desio naročito poslije katastrofe Drugog svjetskog rata, nametnuo je potrebu izvjesne transformacije odnosa unutar međunarodnog prava. Tako da pojedinac uistinu može, i na međunarodnom planu, da zaštiti svoja prava. Poslije Drugog svjetskog rata došlo se do saznanja da nije moguće govoriti o uspješnoj zaštiti mira u svijetu, ukoliko se ne učine određeni konkretni naponi na unapređivanju i podsticanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, spol, jezik ili vjeru (Član 1. Povelje UN-a). U tom smislu, svrha ovog istraživačkog rada je da nas поближе upozna sa osnovom problematikom vezanom za ljudska prava kao i zaštitom ličnih podataka tj, "Općom uredbom o zaštiti podataka Evropske unije (GDPR) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. aprila 2016. godine o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka, te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EC"(AZLPBiH,2013), kojom se reguliše zaštita podataka i privatnost lica unutar Evropske unije, a donosi i propise vezane za iznošenje podataka u treće zemlje. Također, GDPR štiti sve što čovjek ostavlja u digitalnom obliku, sve digitalne tragove koji mogu otkriti intimne detalje njihovih pokreta i aktivnosti. Nastoji da svojim podacima ograniči zloupotrebu upada u privatni život ljudi i omogućava kontrolu nad njihovim ličnim podacima uključujući i one informacije koje im prenose, kako se koriste i s kim ih dijele. Lični podaci mogu se prikupljati i obrađivati samo u skladu sa svrhom za koju su namjenjeni i to u najmanjem mogućem obimu, pri čemu moraju biti zaštićeni od svih oblika zloupotrebe. Rad je baziran na prikazu najznačajnijih elemenata koji bi trebali da olakšaju upoznavanje sa Regulativom i njenu primjenu u praksi. Uz opšte instrumente zaštite ljudskih prava razvili su se i regionalni sistemi ljudskih prava koji obično obezbjeđuju više standarde prava i njihove primjene. Prednost regionalnih sistema je u tome što omogućuju efikasnije razmatranje predstavljanja i tužbi. Ono sa čim se ova Regulativa suočava jesu zemlje koje nisu u Evropskoj Uniji i koje imaju svoje zakone o ljudskim pravima tj. ne podudaraju se sa važećim principima GDPR-a. S tim u vezi GDPR ne može provesti svoju proceduru zaštite ljudskih podataka u potpunosti. Također se stvorio problem prenosa ličnih podataka EU-a u SAD zbog različitosti principa GDPR-a i zaštite ličnih podataka. Iako je GDPR uredba EU, ona će utjecati

na prakse podataka u mnogim organizacijama izvan EU. Primjenjuje se na bilo koju organizaciju koja nudi besplatnu ili plaćenu robu ili usluge ljudima u EU ili koja nadzire ponašanje bilo koga u EU, bez obzira na lokaciju organizacije. To uključuje, na primjer, velike američke internetske kompanije, oglašivačke kompanije i posrednike podataka koji obrađuju lične podatke ljudi u EU. GDPR će ojačati zaštitu u Evropskoj uniji i pokazuje da su jake zaštitne mjere podataka dobre za ljudska prava. Kao što Wong kaže: "Vlade i kompanije sve više skupljaju velike baze podataka o našem privatnom životu i koriste ih za donošenje važnih odluka koje utječu na nas. Vlade bi trebale regulirati način na koji se postupa s tim informacijama kako bi bile manje podložne zloupotrebama od strane vlada, kompanija ili prevaranata"(EUPZPUP,2018).

Na samom kraju ovog istraživanja možemo se osvrnuti na navedene hipoteze i doći do zaključka da Opća uredba o zaštiti podataka Evropske unije pojačat će zaštitu osobnih podataka i osigurati dosljednost takve zaštite širom Evropske unije kao i ličnu privatnost širom EU. Pored toga Opća uredba o zaštiti podataka Evropske unije jeste jedna od vodećih pokušaja globalne regulacije prikupljanja i upotrebe osobnih podataka od strana vlada i privatnog sektora, ali još uvijek nije u potpunosti uspostavljena. GDPR je na pravom putu da potakne ostale zemlje na poboljšanje zaštite osobnih podataka ljudi i sve više će imati uticaja ka globalnoj zaštiti ličnih podataka jer samo to je pravi put ka potpunoj zaštiti ljudskih prava. Odredbe koje sadrži GDPR i ranije su postojale na nacionalnom nivou, ali su sada objedinjene i pojačane i predstavljaju jedinstven okvir koji se primjenjuje u svim zemljama članicama EU.

6. LITERATURA

Knjige:

1. Anđelić, Neven (2008), *Kratka povjest ljudskih prava*, ACIPS, Sarajevo.
2. Bakšić-Muftić, Jasna (2002), *Sistem ljudskih prava*, Magistrat, Sarajevo.
3. Beridan, Izet; Tomić, Ivo; Kreso, Muharem (2001), *Leksikon sigurnosti*, DES Sarajevo.
4. Benedek, Wolfgang; Nikolova, Minna (2005), *Razumjevanje ljudskih prava*, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore i Beogradski centar za ljudska prava, Beograd.
5. Bychawska.S, Dominika (2017) *Zaštita prava na slobodu izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*. Savjet Evrope.
6. Carić, Slavoljub; Paunović, Milan (2007), *Evropski sud za ljudska prava nadležnost i postupak*, Pravni fakultet, Beograd.
7. Fenelom, Emma; Weiss, Adam; Vehabović, Faris , *Zabrana diskriminacije prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*, AIRE Centar.
8. Gomien, Donna (2002), *Kratki vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*, Prometej, Beograd.
9. Matulović, Miomir (1996), *Ljudska prava / Uvod u teoriju ljudskih prava*, Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo.
10. Pavlović, Vukašin (2004), *Civilno društvo i demokratija*, Politeia, Beograd.
11. Sahadžić, Maja (2011), *Međunarodno pravo ljudskih prava: zaštita pojedinaca i skupine*, Zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
12. Pejović, P, Ljiljana (2012), *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Paragraf, Beograd.
13. Sadiković, Lada (2006), *Ljudska prava*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo.
14. Spajić-Vrkaš, Vedrana., Stričević, Ivanka., Maleš, Dubravka., Matijević, Milan (2004), *Proučavati prava i slobode*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
15. Termiz, Dževad (2009), *Metodologija društvenih nauka*, NIK "Grafit", Lukavac.
16. Zahiragić, Adisa; Ljuca, Arijana; Todorović, Branko i dr. (2010-2011), *Ljudska prava i pravosuđe u Bosni i Hercegovini*, ADI, MPBH.
17. Živanović, Miroslav (2014), *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini*, Centar za ljudska prava, Sarajevo.

Internet izvori:

1. Agencija za zaštitu ličnih podataka u Bosni i Hercegovini, (2013). Pristupljeno: 2.10.2020.
Preuzeto sa:
http://azlp.ba/GDPR_Menu/Sta_je_GDPR/default.aspx?id=2373&langTag=bsBA&template_id=149&pageIndex=1.
2. Direkcija za evropske integracije, (2010). Pristupljeno: 2.10.2020. Preuzeto sa:
<http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=5922&langTag=bs-BA>
3. Evropska unija, (2020). Pristupljeno: 13.09.2020, Preuzeto sa:
https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_hr
4. Evropska Unija - Zaštita podataka i privatnost na internetu,(2020). Pristupljeno: 15.11.2020.
Preuzeto sa:
https://europa.eu/youreurope/citizens/consumers/internet-telecoms/data-protection-online-privacy/index_hr.htm
5. Evropska Unija - Zaštita podataka na temelju Opće uredbe o zaštiti podataka, (EUZPTOUZP) (2020), Pristupljeno: 24.11.2020. Preuzeto sa:
https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/data-protection/data-protection-gdpr/index_hr.htm
6. EU: Pravila o zaštiti podataka unapređuju privatnost (EUPZPUP),.(2018).
Pristupljeno:15.11.2020. Preuzeto sa:
https://www.hrw.org/news/2018/06/06/eu-data-protection-rules-advance-privacy?fbclid=IwAR2LcF-8IURZDK5S1Cbi_tXPdcSo0Xb4cH83s9vA2N27R88gWADQqJSjeo4
7. Evropska konvencija o ljudskim pravima,(2010). Pristupljeno: 2.08.2020. Preuzeto sa:
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf
8. EU General Data Protection Regulation (GDPR),(2016). Pristupljeno: 2.08.2020. Preuzeto sa:
<https://www.scribd.com/book/331132314/EU-General-Data-Protection-Regulation-GDPR-An-Implementation-and-Compliance-Guide>
9. Vijeće Evrope, (2020). Pristupljeno: 5.10.2020. Preuzeto sa:
<https://www.coe.int/hr/web/about-us>
10. Direkcija za evropske integracije - Evropski sud za ljudska prava, (2010).Pristupljeno: 5.10.2020.
Preuzeto sa:
<http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=5922&langTag=bs-BA>

11. Direkcija za evropsku integraciju - OSCE,(2010).Pristupljeno: 1.10.2020. Preuzeto sa:
<http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4768&langTag=bs-BA>
12. GDPR informer, (2018). Pristupljeno: 23.11.2020. Preuzeto sa:
<https://gdprinformer.com/hr/vodic-kroz-gdpr>
13. General Data Protection Regulation GDPR. Pristupljeno: 1.10.2020. Preuzeto sa:
<https://gdpr-info.eu/>
14. General Data Protection Regulation Uredba (Eu) 2016/679 Evropskog Parlamenta i Vijeća.
Pristupljeno: 5.10.2020. Preuzeto sa:
<https://www.scribd.com/document/389843843/GDPR-uredba>
15. Informacijski sistemi Clyst; Lines,W.,(2018). Pristupljeno: 23.11.2020. Preuzeto sa:
<https://clystis.co.uk/>
16. Ljudska prava u doba digitalnog građanstva (LJPDG),(2017). Pristupljeno:12.11.2020. Preuzeto sa:
http://www.istraeuropa.eu/uploads/files/Dosje_o_ljudskim_pravimaljudska_prava_u_doba_digitalnog_gra%C4%91anstva.pdf
17. Opšta uredba EU o zaštiti podataka (OUEUZP)., (2018). Pristupljeno: 13.11.2020. Preuzeto sa:
<https://www.hrw.org/news/2018/06/06/eu-general-data-protection-regulation>
18. OSCE (2020), Pristupljeno:13.11.2020. Preuzeto sa:
<https://www.osce.org/whatistheosce>
19. Privatnost kao ljudsko pravo,PKLJP,(2019). Pristupljeno: 12.11.2020. Preuzeto sa:
<https://www.kucaljudskihprava.hr/2019/12/18/privatnost-kao-ljudsko-pravo/>
20. Razumjevanje ljudskih prava, (2005). Pristupljeno: 2.09.2020. Preuzeto sa:
<https://www.scribd.com/doc/127358303/Razumevanje-ljudskih-prava>
21. Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava. (2013). Pristupljeno: 1.09.2020. Preuzeto sa:
<https://www.scribd.com/document/170507313/Sudska-Praksa-Evropskog-Suda-Za-Lj-prava>
22. Učinak Nove Eu Uredbe 2016/679 (Gdpr). Pristupljeno: 5.09.2020. Preuzeto sa:
<https://www.scribd.com/document/400808978/Cizmic-ucinak-Nove-Eu-Uredbe-2016-679-Gdpr-Na-Zastitu-Osobnih-Podataka-u-Republici-Hrvatskoj>
23. Vodič kroz GDPR za početnike,(2018). Pristupljeno: 2.09.2020. Preuzeto sa:
<https://gdprinformer.com/hr/vodic-krozgdpr>
24. Zaštita osobnih podataka, GDPR; Časlav Žaja. Pristupljeno: 1.09.2020. Preuzeto sa:
<https://www.scribd.com/document/387212155/Za%C5%A1tita-osobnih-podataka-GDPR%C4%8Caslav-%C5%BDaja>

Zaštita podataka

Bolja pravila za mala poduzeća

Čvršća pravila o zaštiti podataka od svibnja 2018. znače da će građani imati veću kontrolu nad svojim podacima i poslovnim koristima u jednakim gospodarskim uvjetima. Jedan niz pravila za sva društva koja djeluju u EU-u, neovisno o tome gdje im je sjedište. Saznajte što to znači za vaš MSP.

Siječanj 2017. HR

Što su osobni podaci?

- Ime
- Adresa
- Lokalizacija
- Internetni identifikator
- Zdravstvene informacije
- Prihod
- Kulturni profil
- I više

PRIKUPI POHRANI UPOTRIJEBI PODATKE?

Morate poštivati pravila.

Obraditi podatke za druga društva?
Ovo je i za vas.

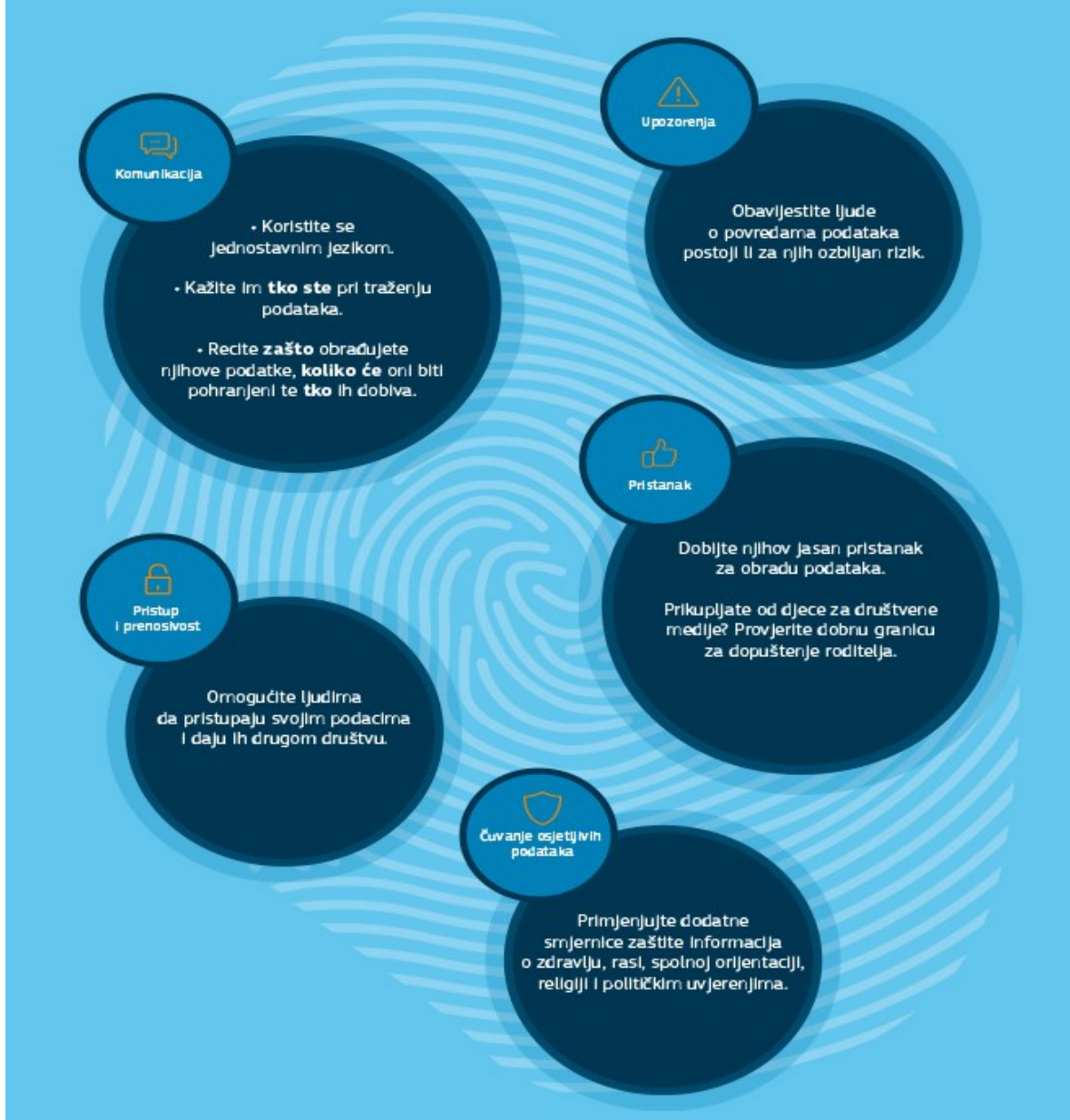
Pravosuđe
i zaštita
potrošača

Slika br. 8. Zaštita podataka

Preuzeto sa: https://tocknai.hr/wp-content/uploads/2017/11/zastitapodataka-pravila_za_malapoduzeca.pdf

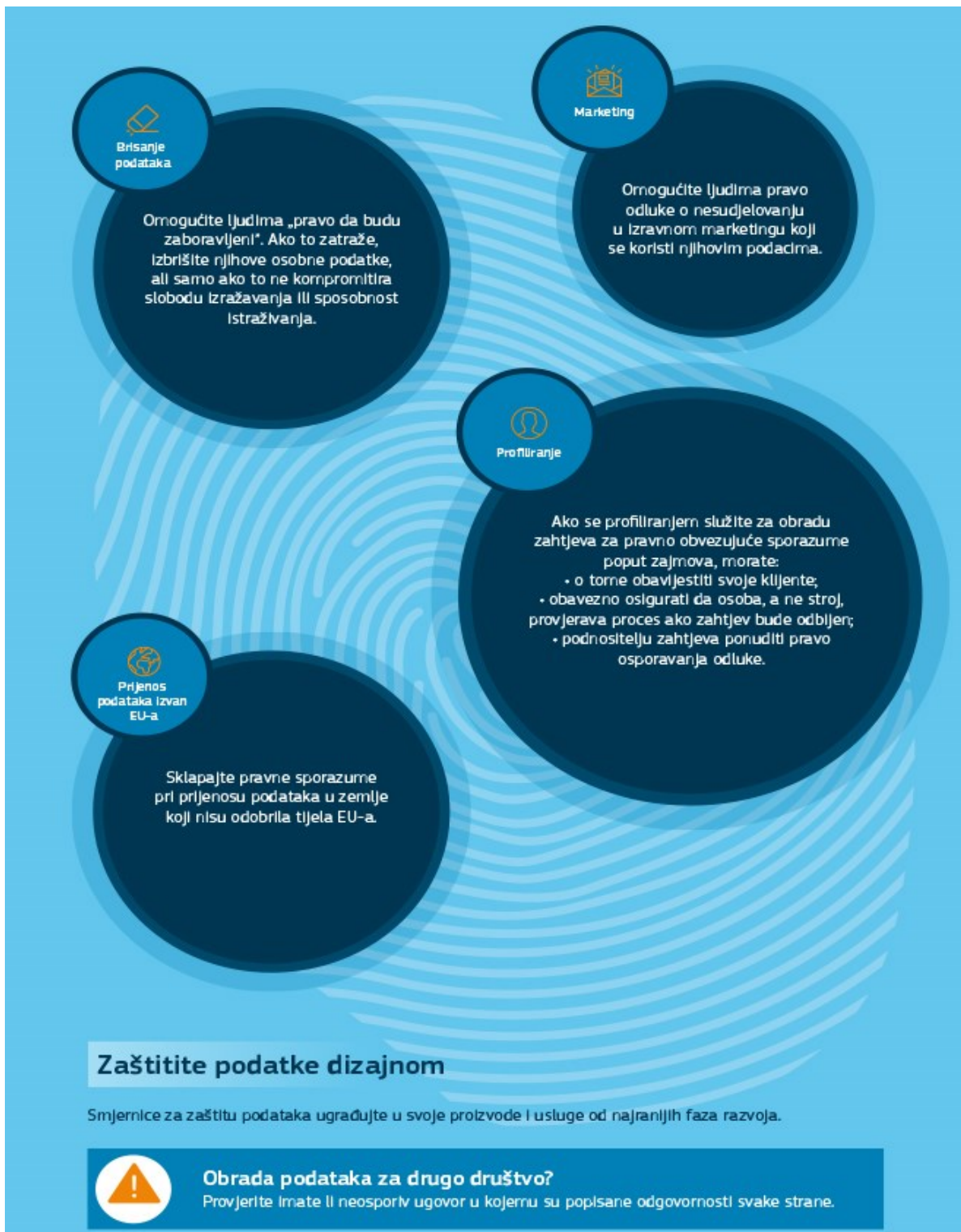
Što vaše društvo mora učiniti

Zaštita prava ljudi koji vam daju svoje podatke

Slika br. 9. Zaštita prava ljudi koji vam daju svoje podatke

Preuzeto sa: https://tockanai.hr/wp-content/uploads/2017/11/zastitapodataka-pravila_za_malapoduzeca.pdf

Slika br. 10. Zaštitite podatke dizajnom

Preuzeto sa: https://tockanai.hr/wp-content/uploads/2017/11/zastitapodataka-pravila_za_malapoduzeca.pdf

Provjerite treba li vam službenik za zaštitu podataka

On nije uvijek obavezan. Ovisi o vrsti i količini podataka koje prikupljate, o tome je li obrada vaša glavna poslovna djelatnost i obavljate li je u velikom obujmu.

Obrađujete osobne podatke kako biste usmjerili reklamiranje kroz tražilice na temelju ponašanja ljudi na Internetu.

Da

Svojim klijentima jednom godišnje šaljete oglas kako biste promicali svoje lokalno poslovanje u sektoru hrane.

Ne

Liječnik ste opće prakse i prikupljate podatke o zdravlju svojih pacijenata.

Ne

Obrađujete osobne podatke o genetici i zdravlju za bolnicu.

Da

Vodite evidenciju

MSP-ovi moraju voditi evidenciju samo ako je obrada podataka:

redovita

prijetnja pravima i slobodama ljudi

se bavi osjetljivim podacima ili kaznenim evidencijama

Evidencija treba sadržavati:

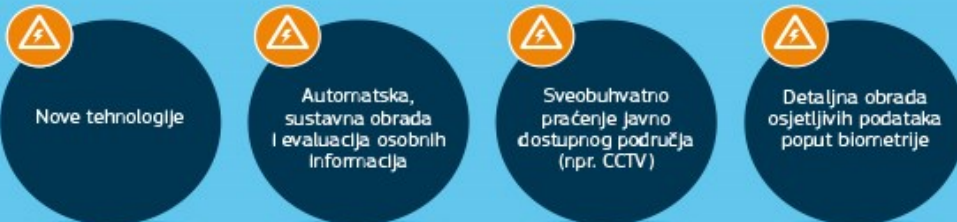
- ✓ naziv i kontaktne pojedinosti društva
- ✓ razloge obrade podataka
- ✓ opis kategorija nositelja podataka i osobnih podataka
- ✓ kategorije organizacija koje primaju podatke
- ✓ prijenos podataka u drugu zemlju ili organizaciju
- ✓ vremensko ograničenje za uklanjanje podataka, ako je to moguće
- ✓ opis sigurnosnih mjera koje se primjenjuju pri obradi, ako je to moguće

Slika br. 11. Povjera podataka

Preuzeto sa: https://tockanai.hr/wp-content/uploads/2017/11/zastitapodataka-pravila_za_malapoduzeca.pdf

Predvidite procjenu učinka

Procjene učinka mogu biti potrebne za obrade **VISOKA RIZIKA**.

Trošak neusklađenosti

Vaše lokalno tijelo za zaštitu podataka prati usklađenost, a rad tih tijela usklađen je na razini EU-a. Trošak nepridržavanja pravila može biti visok.

Zaštitite podatke, zaštitite svoje poslovanje

Više o zakonu EU-a o zaštiti podataka
<http://ec.europa.eu/justice/data-protection/>

Obratite se svom tijelu za zaštitu podataka
http://ec.europa.eu/justice/data-protection/bodies/authorities/index_en.htm

Ovaj dokument ne bi se trebao smatrati službenim stavom predstavnika Europske komisije te on ne zamjenjuje zakonske propise.

© Europska unija, 2017.
Umnožavanje je dopušteno uz uvjet navođenja izvora.
ISBN 978-92-79-65150-2 – doi:10.2838/284570 – 05-04-17-046-HR-N

Slika br. 12. Procjena učinka

Preuzeto sa: https://tockanai.hr/wp-content/uploads/2017/11/zastitapodataka-pravila_zamalapoduzeca.pdf

8. SKRAČENICE

AU - Afrička unija

DPO - Službenik za zaštitu podataka

EEA - Europski ekonomski prostor

EEZ - Europska ekonomska zajednica

EIDHR - Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava

EKLJP - Europska konvencija o ljudskim pravima

ESLJP - Europski sud za ljudska prava

EU - Evropska unija

EUMC - Evropski centar za praćenje rasizma i ksenofobije

GDPR - Opća uredba o zaštiti podataka

OAS - Organizacija američkih država

OSCE - Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi

PNR - Evidencija imena putnika Records

TFTP - Borba protiv finansiranja terorizma

UFEU - Ugovor o finansiranju Evropske unije

UDHR – Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student master studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, potpisujem izjavu da sam upoznata sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu. Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisala samostalno koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju. Saglasna sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum _____

Potpis _____